

Takács Kristóf

A magyar háztartások fizetési szokásai

MNB-TANULMÁNYOK 98.
2011

MAGYAR NEMZETI BANK

Takács Kristóf

A magyar háztartások fizetési szokásai

MNB-TANULMÁNYOK 98.
2011

Az „MNB-tanulmányok” sorozatban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, és nem feltétlenül tükrözik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

MNB-tanulmányok 98.

A magyar háztartások fizetési szokásai

Írta: Takács Kristóf

Budapest, 2011. november

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: dr. Simon András

1850 Budapest, Szabadság tér 8–9.

www.mnb.hu

ISSN 1787-5293 (on-line)

Tartalom

Összefoglaló	5
1. A felmérés bemutatása	6
1.1. Módszertan	6
1.2. A felmérésben részt vevő háztartások	8
2. A hazai lakosság bankkapcsolati mutatói	10
3. A fizetési módok közötti választás	13
3.1. Közellévők közötti fizetések	16
3.2. Távollévők közötti tranzakciók	21
4. Bankkártyás fizetések	25
5. Banki átutalások	31
6. Csoportos beszédések	36
7. Készpénzes fizetések	39
8. Készpénz-átutalási megbízások (sárga csekk)	43
9. Összegzés	45
Melléklet	47
A háztartási megkérdezésben használt kérdőív és naplók	47

Összefoglaló

A tanulmányban bemutatjuk, hogy a magyarországi háztartások a különböző fizetési helyzetekben milyen arányban használják az egyes készpénzes és készpénzmentes fizetési módokat. A háztartásokra leginkább jellemző két fizetési helyzetet (eseti, közellévők közötti és rendszeres, távollévők közötti), és az ezekben leggyakrabban használt öt fizetési mód (bankkártyás és a készpénzes fizetés, banki átutalás, csoportos beszedés, készpénz-átutalási megbízás) használati szokásait vizsgáljuk meg részletesen. Összességében elmondható, hogy a háztartások nagymértékben készpénzorientáltak. A készpénzmentes fizetési módok alacsony elterjedtségének okát azonban elsősorban nem a háztartások és a pénzforgalmi szolgáltatók kapcsolatában kell keresni, a bankkapcsolati mutatók alapján ugyanis a többség már most is képes lenne a jelenleginél gyakrabban használni ezeket. Így az elektronikus fizetési módok használatának alacsony aránya valószínűleg inkább a megszokásokkal, az információ, a motiváció és gyakran a bizalom hiányával magyarázható. Ezek mellett fontos tényező az is, hogy jelenleg sok esetben még akkor sem lehetne készpénz nélkül lebonyolítani egy fizetési műveletet, ha erre a fizető fél oldalán lenne szándék.

JEL: D12, D14.

Kulcsszavak: fizetési szokások, háztartások, fizetési mód, bankkártya, átutalás, csoportos beszedés, készpénz, készpénz-átutalási megbízás, sárga csekk, készpénzmentes fizetés.

1. A felmérés bemutatása

A Magyar Nemzeti Bank 2010-ben felmérést készített a különböző fizetési módok társadalmi költségeiről, amelyben megvizsgálta a hazánkban használt főbb fizetési módokat. A felmérés célja annak a számszerűsítése volt, hogy a fizetési műveletek lebonyolításának éves szinten mekkora a társadalmi erőforrásigénye. Az átfogó felmérésnek köszönhetően képet kaphatunk a magyar társadalom jelenlegi fizetési szokásairól, ezeknek a szokásoknak a társadalmi költségeiről; ezeknek a tényezőknek a jobb megismerése révén pedig lehetőség nyílik olyan javaslatok megfogalmazására, amelyek a hatékonyabb fizetési módok használatát segítik elő.

Hasonló jegybanki felmérések már Európa több országában is készültek, elsősorban a skandináv térségben, de emellett Hollandia, Belgium és Portugália is felmérte az országban használatos fizetési módok társadalmi költségeit. Az Európai Központi Bank 2009-ben indított egy saját módszertanon alapuló programot a fizetési költségek európai szintű felmérésére. Ennek a nagyobb kutatásnak a részeként került sor az állami és a háztartási szektor fizetési szokásainak feltérképezésére is.

1.1. MÓDSZERTAN

A fizetési módok társadalmi költségeinek a felmérése az Európai Központi Bank által meghatározott módszertan alapján készült. Ezt a módszertant a társadalmi költségek felmérésére dolgozták ki, az viszont az egyes központi bankokra volt bízva, hogy ehhez kapcsolódóan felmérik-e külön a háztartások fizetési szokásait, és azt milyen módszertan alapján készítik el. A magyar háztartások fizetési szokásainak a felmérése így a fizetési módok társadalmi költségeinek a felméréséhez kapcsolódva, azzal közös adatbázis alapján készült el.

A magyar háztartások körében végzett mintavételnek két célja volt. Az egyik, hogy adatokkal szolgáljon a társadalmi költségek felméréséhez, elősegítve egyrészt a készpénzes műveletek számának biztosabb megbecslését, másrészt a háztartások erőforrás-felhasználását a különböző fizetési módok igénybevételekor. Az adatgyűjtés és az adatok felhasználásának másik célja a háztartások fizetési szokásainak a feltérképezése, ezen keresztül pedig a fizetési szokások és a fizetési módok közötti választást meghatározó tényezők jobb megismerése volt.

Az adatgyűjtés előkészítésekor a háztartási mintavételre esett a választás. A háztartási mintavétel előnye az egyéni megkérdezéssel szemben az, hogy ezzel a módszerrel jobban lefedhető a lakossági pénzforgalom, hiszen egyéni megkérdezés esetén jelentősebb torzítás is előfordulhat az olyan tranzakciók esetében, amelyek a teljes háztartás fogyasztását magukban foglalják. Ilyenek jellemzően a sárga csekkes fizetések vagy a csoportos beszédések, amikor a tranzakció egyénhez kötődik (a többi fizetési módhoz hasonlóan), azonban a tranzakció mögött álló szolgáltatás gyakran a teljes háztartáshoz kapcsolódik. A háztartási mintavétellel ezekben az esetekben kiküszöbölhető a torzítás.

Az adatgyűjtés 1000 háztartást érintett, közülük végül 921 vett részt a felmérésben, így a minta a 3,8 millió magyarországi háztartás 0,03%-át fedi le. A megkérdezés naplós módszerrel történt, a naplóban a részt vevő háztartások minden fizetési tranzakciójukat rögzítették, emellett pedig beszámoltak a készpénzfelvételi és készpénz-befizetési tranzakcióikról is. A naplót két héten át kellett vezetniük. Ilyen hosszúságú időtartam alatt már a hét minden napjához két adatfelvételi nap tartozik, így a kiugró értékek kevésbé torzítják az eredményeket. A napló kitöltésére 2010. május 10. és 23. között került sor, a tranzakciókat a háztartások napi rendszerességgel rögzítették. A választott hónappal kiküszöbölhető volt a későbbi nyári programokkal együtt járó nagyobb, illetve más szerkezetű költség, valamint az előző év végi esetleges túlköltekezésből eredő nagyobb megtakarítás is. A hónap közepét kiválasztva biztosítható volt továbbá, hogy a hónap elején jellemző nagybevásárlások és a kisebb jövedelműeknél a hónap végére jellemző spórolás kiesik a felmérés időszakából, így biztosítható volt, hogy a leginkább átlagos képet kapjuk a fizetési szokásokról.

A mintavétel a GfK Hungária Piackutató Intézet segítségével történt, a felmérésben részt vevők a vállalat 2000 elemű háztartási mintavételi paneljéből kerültek kiválasztásra. Ennek segítségével biztosítható volt a magas válaszadási arány, és csökkenthető volt a kérdések félreértésének valószínűsége. A naplót a háztartásgazda töltötte ki, tehát a háztartásnak az a tagja, aki a háztartás gazdálkodására a legnagyobb rálátással rendelkezik.

A naplós felmérés kiegészült egy kérdőíves megkérdezéssel is, amelyre szintén a naplót kitöltő háztartások válaszoltak. A kérdőív rákérdezett a háztartások, illetve a háztartásfők demográfiai jellemzőire is. Emellett a kérdőív segítségével képet kaphattunk a háztartások bankkapcsolatairól és a különböző pénzforgalmi szolgáltatások használati szokásairól. Vonakoztak kérdések a különböző fizetési módok igénybevételének gyakoriságára, az igénybevétel céljára, illetve arra is, hogy havonta mekkora összeget költenek el az adott módon.

A háztartási mintavételt később kontroll célzattal megismételtük, ekkor egy 300 elemű mintán. Ennek a felmérésnek a módszertana eltért az előzőtől: a tranzakciókra vonatkozó kérdések csak arra a napra vonatkoztak, amikor a kérdezőbiztos felkereste a háztartást; fel kellett sorolni a háztartás adott napi összes fizetési tranzakcióját aszerint, hogy annak mi volt a célja, milyen módon történt és hogy mekkora volt az összege. Emellett itt is szerepeltek demográfiai kérdések, amelyek a háztartás méretére és jövedelmi helyzetére vonatkoztak.

A két minta eredményeit összevetve hasonlóak az eredmények a tranzakciós számokat illetően. Az egyik eltérés a két minta között, hogy a 300-as mintában nagyobb arányban fordulnak elő készpénzes fizetési tranzakciók, itt 81,5%-ban, míg az 1000-es mintában csak 76,4%-ban. Ez azzal magyarázható, hogy a kisebb mintában a tranzakciós adatok csak egy napra vonatkoznak, így kevesebb olyan rendszeres tranzakció került bele, amit sárga csekkel, csoportos beszedéssel vagy átutalással bonyolítottak le. A másik eltérés a két adatgyűjtés eredményei között, hogy a kevesebb elemű mintában kisebb arányban fordulnak elő a kis értékű készpénzes tranzakciók. A 300-as mintában az 1000 Ft alatti tranzakciók aránya 30% az összes készpénzes fizetésen belül, az 500 Ft alattiak aránya pedig 12,1%. A nagyobb mintában ezzel szemben az összes készpénzes tranzakció 34%-a 1000 Ft alatti, 14,5%-a pedig 500 Ft alatti.

Hasonló háztartási felmérések eddig csak néhány országban készültek: 2007-ben Ausztráliában, 2009-ben pedig Németországban és Hollandiában. A felmérések módszerében és a vizsgált fizetési módokban különböznek ezek a felmérések egymástól. Mindhárom országban alkalmaztak naplózást, ezek azonban a mi felmérésünkétől eltérően egyéni szinten valósultak meg, nem a háztartásokat vizsgálták. A vizsgált tranzakciók köre is mindegyik felmérésben más volt, de egyik esetben sem volt olyan széles körű, mint a magyar háztartásokra vonatkozó adatgyűjtésben. Az ausztrál felmérés a vásárlásokat és a készpénzfelvételeket vizsgálta, a német felmérés a vásárlások mellett a magánszemélyek közötti közvetlen pénzforgalmat is felmérte, valamint a pénztárcában tartott készpénz mennyiségére is vonatkozott kérdés. Ez utóbbi összehasonlítható a magyar felmérés azon részével, amiben az otthon tartott készpénz mennyiségére kérdeztünk rá. A holland felmérés – a némethez hasonlóan – a vásárlások mellett a magánszemélyek közötti pénzmozgásokat is figyelembe vette. Fontos megemlíteni, hogy Hollandiában hét lakossági megkérdezést is végeztek, amelyek a résztvevők számában és a naplózás időtartamában tértek el egymástól. Ezek esetében a megkérdezettek köre 494 és 1077 között változott, a német mintában 2292 egyén volt, az ausztrál felmérésben pedig 662. Az ausztrál és a német felmérésben a magyarnál sokkal rosszabb válaszadási arányokat láthatunk, ezek 66,2% és 63,5%. A válaszadási arány a magyar felmérés esetében 92,1%-os volt, ami annak köszönhető, hogy a GfK Hungária egy rendszeresen használt háztartási panelből választotta ki a résztvevőket.

A naplózás hossza Ausztráliában tizennégy nap volt, Németországban ennek a fele, a holland felméréseknél pedig öt esetben egynapos, két esetben pedig egyhetes volt. A vizsgált fizetési módok száma Ausztráliában kilenc, Németországban tíz, Hollandiában pedig kettő volt. A magyar felmérésben a fizetési tranzakciók esetén 7 fizetési módot és 18 fizetési helyszínt különböztettünk meg. Ezek mellett a készpénzfelvételi tranzakciók esetén 3, a befizetéseknél pedig 5 fizetési helyszín közül lehetett választani. A vizsgált fizetési helyek száma a külföldi felmérésekben 15-17 között volt.

A magyar háztartások fizetési szokásainak vizsgálatakor az elsődleges cél a fizetési szokások feltérképezése és azok leírása volt. A fizetési szokásokat meghatározó mélyebb okokat, valamint azok megváltoztatási lehetőségeit jelen tanulmányban nem vizsgáltuk, ezekkel a témákkal bővebben az MNB-tanulmányok sorozatban megjelent, a fizetési módok társadal-

mi költségfelmérését¹, illetve a kártyás fizetési rendszerekben alkalmazott bankközi jutalék szerepét² bemutató tanulmányok foglalkoznak.

A fizetési szokások vizsgálatánál elsősorban a háztartások, valamint a háztartásgazda demográfiai jellemzői szerint vizsgáltuk meg az egyes fizetési módok használatát. A vizsgálatok során azokat a jellemzőket választottuk ki, amelyek a leginkább befolyásolják a háztartás pénzforgalmát. A leggyakrabban alkalmazott mutatók a háztartásgazda iskolai végzettsége és foglalkozása, a háztartás lakóhelye, havi nettó jövedelme, valamint az egy főre jutó havi nettó jövedelem. Annak ellenére, hogy az első két jellemző a háztartásgazdára, nem pedig a teljes háztartásra vonatkozik, célszerű ezen tényezők mentén is megvizsgálni a háztartások szokásait. Azt feltételezzük, hogy a háztartásgazda jelentősen képes befolyásolni a háztartás pénzforgalmát, így az ő iskolai végzettsége vagy foglalkozása is fontos tényező lehet. A háztartás teljes jövedelme mellett figyelembe vettük az egy főre jutó jövedelmet is (a vizsgálat során nem tettünk különbséget a háztartás tagjainak életkora között, minden tag azonos súllyal szerepelt). A háztartások teljes havi nettó jövedelme és az egy főre jutó jövedelem alakulása között közepesen erős kapcsolat van, illetve szintén közepesen erős, de fordított a kapcsolat a háztartások létszáma és az egy főre jutó havi jövedelem között. Az első esetben a korreláció mértéke 0,62, míg az utóbbi esetben -0,4.

Tanulmányunkban a felmérésre válaszolók alapvető demográfiai adatainak bemutatása után rátérünk a magyar háztartások bankkapcsolati mutatóinak vizsgálatára. Ezt alapvetően két tényező alapján vizsgáljuk: a háztartások bankszámlával, illetve bankkártyával való rendelkezése alapján. A következő részben a különböző fizetési módok elterjedtségét mutatjuk be a tranzakciós adatok szerint, majd pedig a háztartásokra leginkább jellemző két fizetési helyzetet és az ezekben alkalmazott fizetési módokat vizsgáljuk meg részletesebben. Ezt követően fizetési módokként megvizsgáljuk a háztartások fizetési szokásait és a fizetési módok választásának közvetlen okait. Az elemzés végén röviden összefoglaljuk a megállapításokat.

1.2. A FELMÉRÉSBEN RÉSZT VEVŐ HÁZTARTÁSOK

A kérdésekre válaszolók 11,6%-a 30 év alatti, 17,7%-a pedig 60 év feletti. A kitöltők 23,3%-a nyugdíjas, 4,5%-a munkanélküli, 1%-a pedig tanuló. A legmagasabb iskolai végzettséget vizsgálva 18,4%-uk végzett el nyolc osztályt vagy annál kevesebbet, míg a mintában lévők 20,5%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel. 19,5% lakik a fővárosban, 19% megyeszékhelyen, közel 30% pedig faluban vagy községben él.

A részt vevő háztartások 17,7%-ának teljes havi nettó jövedelme 100 ezer Ft alatt van, 6%-ának 300 ezer Ft felett, de havi nettó 500 ezer forintnál nagyobb havi jövedelmet egy háztartás sem jelölt meg a kérdőívben. Az egy főre jutó havi nettó jövedelem a háztartások 42%-ában 50 ezer Ft felett volt, de nem haladta meg a 75 ezer Ft-ot, 33%-ában pedig legfeljebb 50 ezer Ft volt. A háztartásoknak mindössze a 12%-ában volt az egy főre jutó jövedelem 100 ezer Ft-nál magasabb. A minta alapján az egy főre jutó éves átlagos nettó jövedelem 716 353 Ft, míg a KSH publikációiban a teljes magyar lakosságra közölt adat 874 504 Ft – tehát a két adat között nincs jelentős eltérés.

A jövedelmi helyzet vizsgálatára jellemző, hogy a többi kérdéshez képest többen nem válaszoltak erre a kérdésre (a résztvevők 8,7%-a), tehát attól függetlenül, hogy a felmérésben teljesen anonim módon vettek részt, sokan mégsem voltak hajlandók válaszolni. Megfigyelhető továbbá a kérdésekre adott válaszokban, hogy több helyen – főleg a különböző tranzakciós szokásokra vonatkozóknál – az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők nagyobb arányban nem válaszoltak. Ennek egyik oka lehet, hogy a kérdésben lévő kifejezést nem ismerték, vagy annak jelentésével nem voltak teljesen tisztában.³ Ezzel szemben a jövedelemre vonatkozó kérdésnél a nem válaszolók nagy részének legalább középfokú a végzettsége, tehát ebből arra következtethetünk, hogy éppen a magasabb jövedelműek hagyták nagyobb arányban megválaszolatlanul ezt a kérdést.

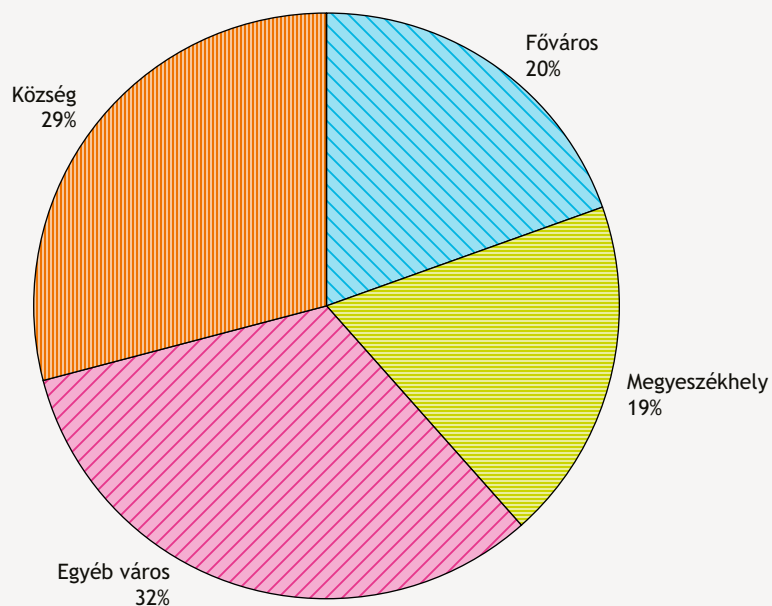
¹ TURJÁN ANIKÓ–DIVÉKI ÉVA–KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ–KÓCZÁN GERGELY-TAKÁCS KRISTÓF (2011): Semmi sincs ingyen: A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségének felmérése. *MNB-tanulmányok*, 93.

² KESZY-HARMATH ZOLTÁNNÉ–KÓCZÁN GERGELY–KOVÁTS SURD–MARTINOVIC BORIS-TAKÁCS KRISTÓF (2011): A bankközi jutalék szerepe a kártyás fizetési rendszerekben. *MNB-tanulmányok*, 96.

³ Ez érdeemben nem befolyásolja a minta alapján levont következtetéseket.

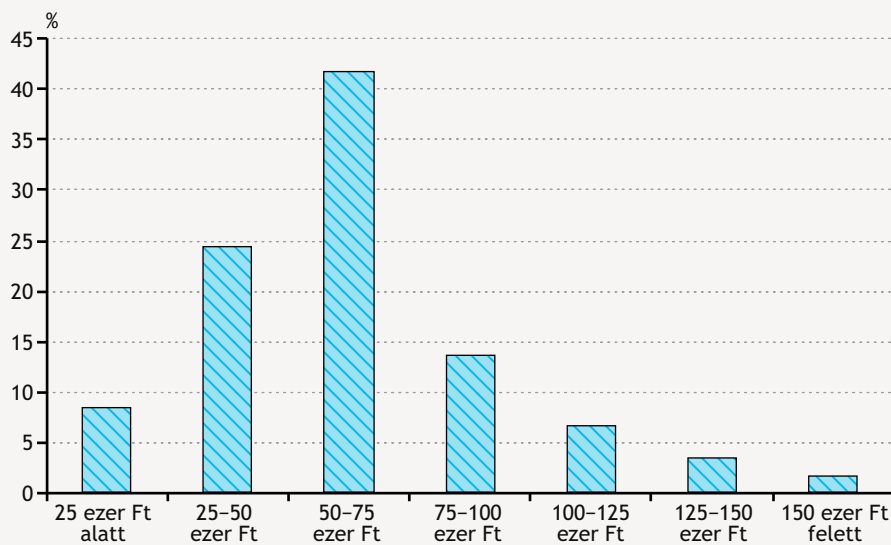
1. ábra

A felmérésben részt vevő háztartások lakóhely szerinti megoszlása

2. ábra

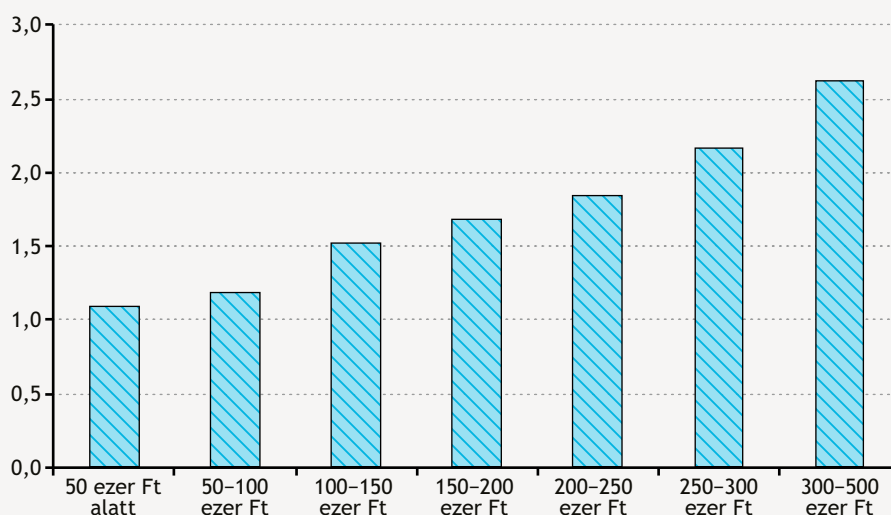
A részt vevő háztartások megoszlása az egy főre jutó havi nettó jövedelem alapján

2. A hazai lakosság bankkapcsolati mutatói

Bankszámlával való rendelkezés. A magyar háztartások 89%-a rendelkezik legalább egy bankszámlával, ezek közül minden második egynél többel is. A bankszámlák számának eloszlásánál megfigyelhető, hogy a 30 év alatti korosztály mellett a 40–60 évesek között is átlag feletti az egy háztartásra jutó számlák száma, mindkét korosztály átlagban közel 2 bankszámlával rendelkezik, míg a többi generáció esetében ez az érték 1,5 körül van. Minél magasabb a háztartásfő iskolai végzettsége vagy a jövedelme, annál több számlával rendelkezik a háztartás, de az átlagos érték a legmagasabb jövedelműek esetében is csak alig haladja meg a 2,5-et. Földrajzi szempontból vizsgálva a bankkapcsolatokat megállapítható, hogy az észak-alföldi és a dél-alföldi régió mellett a Nyugat-Dunántúlon rendelkeznek az átlagnál kevesebb számlával.

3. ábra
Bankszámlák átlagos száma a különböző jövedelmi kategóriákban

Foglalkozások szerint vizsgálva a kitöltőket, megállapítható, hogy azok a háztartások rendelkeznek a legtöbb lakossági számlával, ahol a háztartásfő vezető beosztású, irodai alkalmazott vagy vállalkozó. Náluk a számlák átlagos száma alig marad el a kettőtől, illetve a vezetők esetében meg is haladja azt. Ahol a háztartásfő háztartásbeli, ott a legalacsonyabb, átlagosan 1,4 a számlák száma, és szintén alacsony, 1,5 körüli ez az érték azokban az esetekben is, ahol a kitöltő fizikai munkás vagy nyugdíjas.

A számlával nem rendelkező háztartások. Az átlagos számlaszám mellett érdemes megvizsgálni azt is, hogy a különböző csoportokban mekkora azon háztartások aránya, akik egyáltalán nem rendelkeznek bankszámlával. Sokszor akkor sincs bankszámla a háztartásban, amikor a háztartásfő foglalkozása szerint megállapítható, hogy feltételezhetően van rendszeres jövedelmük. Az irodai alkalmazottakhoz, vezetőkhöz és vállalkozókhöz kapcsolódó háztartások 3–5%-a nem rendelkezik bankszámlával. A fizikai munkásoknál, háztartásbelieknél és munkanélkülieknél ez az arány már 14–17%, a nyugdíjasoknál pedig meghaladja a 22%-ot. Azokban a jövedelmi kategóriákban, amikor a háztartás havi nettó jövedelme nem haladja meg a 150 ezer Ft-ot, a bankszámlák átlagos száma 1,5 vagy az alatti, míg a 250 ezer Ft feletti kategóriákban több mint 2. Azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyek nem rendelkeznek bankszámlával, a legalacsonyabb jövedelműek között a legnagyobb: közel 27% – és ez az arány a jövedelem növekedésével folyamatosan csökken. A háztartásfő iskolai végzettségének növekedésével együtt szintén nő mind a bankszámlák átlagos száma, mind pedig a legalább egy számlával

rendelkező háztartások aránya. A bankszámlával nem rendelkező háztartások 35%-a falvakban vagy községekben, további 35%-a pedig kisebb városokban él.

Bankkártya-ellátottság szempontjából hasonló a helyzet, mint a számláknál: a háztartások 85%-a rendelkezik kártyával. Ebben az esetben az ellátottság jobb, mint a számláknál, hiszen a bankszámlával rendelkezők 18%-ának több mint két bankkártyája van. Ezekből az adatokból azonban nem következtethetünk arra, hogy a lakosság szívesen és gyakran használná ezt a készpénz-helyettesítő eszközt, a nagyfokú elterjedtség valószínűleg nem tükrözi a háztartások valós keresletét, sokkal inkább indokolható sok pénzforgalmi szolgáltató azon gyakorlatával, miszerint lényegében automatikusan biztosítja a bankkártyát minden ügyfelének. Ezt támasztják alá a tranzakciós adatok is.

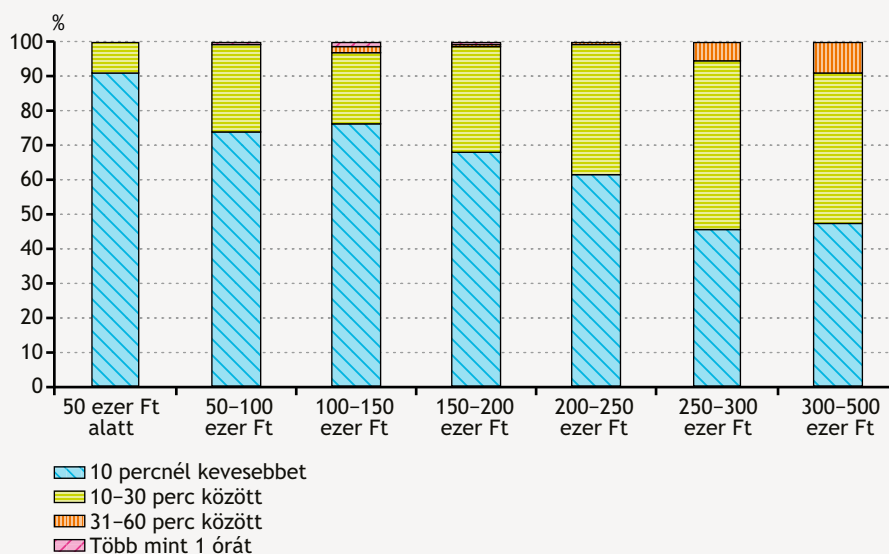
Bankkártyahasználat. A háztartások összes bankkártyás tranzakcióinak az aránya az összes fizetési tranzakcióhoz képest nem éri el a 10%-ot, az esetek közel háromnegyedében még mindig inkább készpénzt használnak. A kártyahasználat alacsony arányának – persze a kártyabirtokosok hozzáállása mellett – a másik oka az elfogadói hálózat fejletlensége, ezért gyakran akkor sem kerül sor a kártyás fizetésre, ha a fogyasztó részéről lenne rá igény.

Mivel sokan már bankszámlára kapják a jövedelmüket, ezért jellemző, hogy gyakran a hónap elején, vagy a számlák sárga csekken való befizetése előtt, bankautomatából egy vagy két részletben veszik fel az egész hónapra szükséges készpénzmennyiséget. Ebben az esetben megfigyelhető, hogy a havi ATM-használat száma alkalmazkodik a bank által ingyenesen vagy kedvezményesen biztosított készpénzfelvételek számához.

Pénzügyi tudatosság. A bankkapcsolat vizsgálatánál a bankszámlák és a bankkártyák átlagos száma mellett érdemes megnézni azt is, hogy az ügyfelek mennyire tudatosan kezelik pénzügyeiket. A számlák és kártyák számának a növelése mellett legalább annyira fontos, hogy a fogyasztók tudatosan vegyék igénybe a szolgáltatásokat, és minél szorosabb legyen a kapcsolatuk a pénzforgalmi szolgáltatókkal, hiszen csak így érhető el, hogy a készpénzmentes fizetési módok használata tényleg széles körben elterjedjen. A saját pénzügyi szokásainkkal való tudatos foglalkozás egyik mérőszáma lehet a bankszámlák forgalmának ellenőrzésére fordított idő. Magasabb iskolai végzettség és magasabb jövedelem esetén nő azoknak az aránya, akik több időt töltenek a számlaforgalom ellenőrzésével. Viszont csak a legmagasabb jövedelmi kategóriákban lévőknél haladja meg az 50%-ot azok aránya, akik több mint tíz percet szánnak havonta erre a tevékenységre. Ebben az esetben várható lenne, hogy a fiatalabbak több időt foglalkoznak ezzel – hiszen a modern, internetes banki megoldásokkal napról napra nyomon követhetik pénzügyeiket –, de a felmérésből az látszik, hogy inkább a középkorú, 50 év körüliek töltik ezzel a legtöbb időt.

4. ábra

A számlaforgalom ellenőrzésére fordított idő havonta, a havi nettó jövedelem szerint

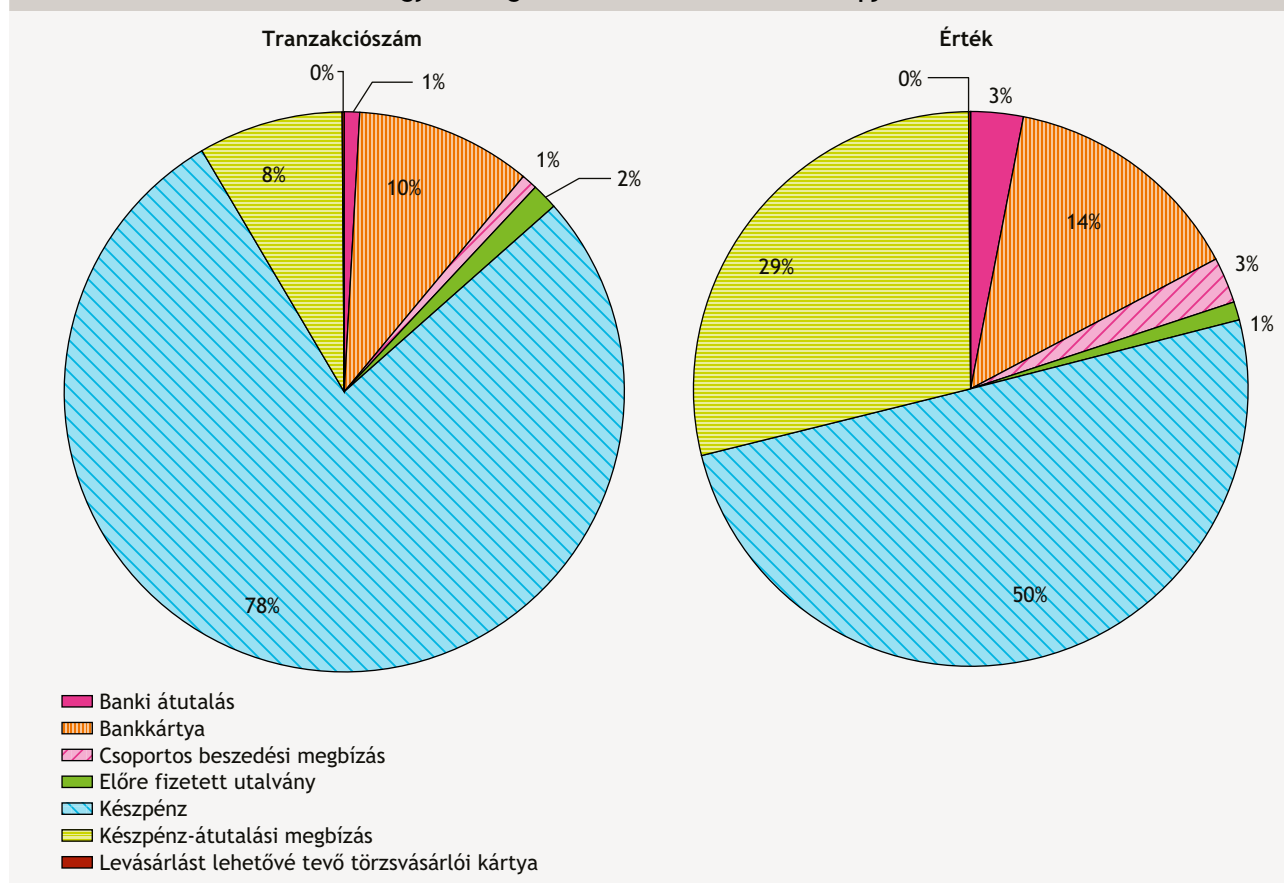
A bankkapcsolatok és a banki szolgáltatások tudatos választása összefügg az igénybe vett szolgáltatások típusával is. Akik csak egy számlával és egy hozzá kapcsolódó, gyakran ingyenes kártyával rendelkeznek, valószínűleg kevésbé elkötelezettek irántuk. Esetenként inkább csak „szükséges rosszként” gondolnak rájuk, amelyek megnehezítik a készpénzhez jutást. Ezeket az ügyfeleket éppen ezért nehezebben is lehet rávenni az elektronikus szolgáltatások aktív használatára.

3. A fizetési módok közötti választás

Háztartási fizetési tranzakciók. Amennyiben az összes fizetési tranzakció számát fizetési helyzetektől függetlenül vetjük össze, a felmérés eredményeiből megállapítható, hogy a háztartási fizetési tranzakciók 78%-a készpénzzel történik, további 8%-a pedig sárga csekkben történő készpénzbefizetés – tehát az összes készpénzmentes fizetési mód mindössze a tranzakciók kevesebb mint ötödénél jelenik meg. Ha nem a tranzakciók számát, hanem azok értékét nézzük, akkor a helyzet kissé javul: készpénz és sárga csekk használatával a tranzakciók értékének a háromnegyede történik – tehát a nagyobb értékű költséknél valamivel többször jelenik meg az előző két fizetési mód valamelyik elektronikus alternatívája.

5. ábra

A fizetési módok előfordulásának gyakorisága tranzakciószám és érték alapján

A teljes gazdaságra megvizsgálva a fizetési módok forgalmi adatait: a készpénzes és a sárga csekkes tranzakciók darabszám szerinti megoszlásánál a háztartási felméréshez hasonló értékeket kapunk, érték alapján azonban már jelentős az eltérés a két felmérés között. Ennek oka elsősorban a vállalatok által gyakran használt átutalásokban keresendő: az ebben a szektorban jellemző magas átlagos tranzakciós érték miatt a pénzforgalom értékének 86%-a átutalásokkal történik. Az elsősorban a háztartások, illetve a kisebb vállalatok által használt készpénzes tranzakciók a teljes pénzforgalom értékének mindössze a 12,2%-át teszik ki, míg a háztartási felmérésnek 50%-át.

1. táblázat

A főbb hazai fizetési módok forgalmi adatai 2009-ben

	Fizetési módok	Mennyiség (millió db)	Érték (Mrd Ft)	Arány (%)	
				mennyiség alapján	érték alapján
1.	Készpénzes műveletek	2 834,82	51 454,18	76,08%	12,20%
2.	Betéti kártyás műveletek	150,25	1 050,35	4,03%	0,25%
3.	Hitelkártyás műveletek	24,57	200,42	0,66%	0,05%
4.	Átutalások, ebből	277,23	362 772,29	7,44%	86,02%
	papír alapon	47,13	61 671,29	1,26%	14,62%
	elektronikus alapon	230,10	301 101,00	6,18%	71,40%
5.	Felhatalmazói levélen alapuló beszédések	0,86	507,43	0,02%	0,12%
6.	Csoportos beszédések	77,00	639,97	2,07%	0,15%
7.	Készpénz-átutalási megbízások	271,48	2 990,43	7,29%	0,71%
8.	Nyugellátási utalványok postai kifizetése	22,00	1 541,93	0,59%	0,37%
9.	Kifizetési utalványok	15,98	440,80	0,43%	0,10%
10.	Előre fizetett utalványok (étkezési utalványok és üdülési csekk)	52,08	118,35	1,40%	0,03%
Összesen		3 726,26	421 716,15	100,00%	100,00%

Forrás: Turján Anikó–Divéki Éva–Keszy-Harmath Zoltánné–Kóczán Gergely–Takács Kristóf (2011): Semmi sincs ingyen: A főbb magyar fizetési módok társadalmi költségének felmérése. MNB-tanulmányok, 93, pp. 10.

Fizetési helyzetek. A háztartások által alkalmazott fizetési módokat a fizetési helyzetek szerint négy csoportba sorolhatjuk azok gyakorisága (eseti vagy rendszeres) és a tranzakciókban részt vevők távolsága (közel- vagy távollévők) alapján. A tranzakciók eseti vagy rendszeres jellegének megkülönböztetése itt nem kizárólag idő alapján történik. A rendszeres tranzakciók közé elsősorban az olyan eseteket soroljuk, amikor előre meghatározott időközönként biztos, hogy megjelenik az ügyfélnél a fizetés kedvezményezettje a követelésével, és ezeknek az időpontját az ügyfél nem tudja közvetlenül befolyásolni (ilyenek a közműszolgáltatók vagy a bankoknál a hiteltörlesztés). Tehát például a heti rendszeres nagybevásárlásokat, vagy a minden délután rendszeresen megvett péksüteményt nem soroljuk ide. Ez utóbbi esetekben ugyanis a fogyasztó közvetlenül, az adott pillanatban képes befolyásolni a kiadásait, illetve egyáltalán döntést hozhat arról, hogy mégsem vásárol, és így nem eszközöl kifizetést. Ezek alapján az eseti, közellévők közötti tranzakciók elsősorban az áru- és a szolgáltatásvásárlások nagy része, ezek pedig általában készpénzzel, bankkártyával, vagy előre fizetett utalvánnyal történnek.

Eseti, távollévők közötti fizetések történnek például internetes vásárlások esetén, csomagküldő szolgáltatások igénybevételkor és olyan esetekben, amikor egy szolgáltatásért nem a helyszínen, hanem előre vagy utólag fizetünk. Ilyen esetekben a bankkártyahasználat és a készpénz mellett szóba jöhet a banki átutalás vagy a postai készpénzátutalás is. A rendszeres fizetések nagy többsége távoli partnerek között jön létre, ilyenkor pedig elsősorban a sárga csekk, az eseti átutalás vagy a csoportos beszédési megbízás a jellemző fizetési mód, bár egyre több esetben van lehetőség ezeket bankkártyával interneten vagy ATM-en keresztül rendezni. A rendszeres fizetések személyesen jelen lévő közötti kiegyenlítése történhet például akkor, ha a szolgáltatás díját valaki a szolgáltató ügyfélszolgálatán készpénzzel vagy bankkártyával fizeti ki. A gyakorlatban leginkább az eseti, közellévők közötti, és a rendszeres, távollévők közötti fizetés a jellemző – így a következőkben ezt a két fizetési szituációt vizsgáljuk meg részletesebben.

A tranzakciók átlagos értékei mutatják, hogy a kisebb összegű vásárlásoknál szívesebben használnak készpénzt a háztartások, míg a bankkártya inkább a nagyobb vásárlásoknál kerül elő. Ezt alátámasztja az is, hogy míg a kisebb méretű boltokban a bankkártyás fizetések aránya nem éri el az 5%-ot sem, addig a szuper- és hipermarketekben a fizetések több mint negyede történik kártyával.

Az összes tranzakció átlagos értéke 4418 Ft, de fizetési módokra lebontva ez alatti értéket csak a készpénznél és az előre fizetett utalványoknál láthatunk. Ezen utalványok esetében az alacsony átlagos érték egyik magyarázata, hogy ezeket csak korlátozottan lehet felhasználni, akár egy-egy nagyobb bevásárlás alkalmával is csak egyes cikkek fizethetők velük, illetve aki szolgáltatás vásárlására használja, valószínűleg inkább az alacsonyabb árkategóriából választ. Másik oka lehet az ala-

2. táblázat

A fizetési módok fizetési helyzetek szerinti csoportosítása

	Közellévők között	Távollévők között
Eseti	bankkártya készpénz előre fizetett utalvány <i>Pl: áruk és szolgáltatások vásárlása</i>	banki átutalás bankkártya készpénz <i>Pl: internetes vásárlás, csomagküldő szolgáltatás</i>
Rendszeres	bankkártya készpénz <i>Pl: közműdíjak, távközlési díjak ügyfélszolgálaton történő kiegyenlítése</i>	banki átutalás csoportos beszedés készpénz-átutalási megbízás bankkártya <i>Pl: közműdíjak fizetése, hiteltörlesztés</i>

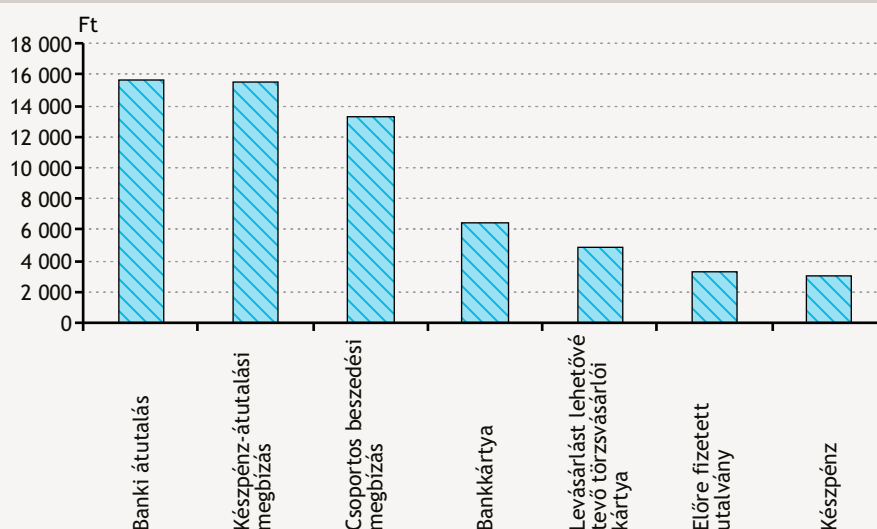
csony értéknek, hogy egyes utalványok esetében bizonyos értékhatár felett nő a fizetendő adó mértéke, tehát gyakran nem érdemes egy típusú utalványból nagyobb mennyiséget igénybe venni, így pedig előfordulhat, hogy a vásárlás értékét készpénzzel kell kiegészíteni. Az alacsony átlagos érték további oka az étkezési utalványok magas aránya az összes utalványon belül, amelyeket sokan nem egy-egy nagyobb összegű tranzakciónál használnak fel, hanem naponta kisebb összegekben.

Az egy tranzakcióra jutó átlagos érték a készpénz esetében a legalacsonyabb, nem éri el a 3000 Ft-ot sem. A kisebb összegű vásárlásoknál töretlen a készpénz népszerűsége, ilyenkor gyorsabb is így fizetni, hiszen gyakran néhány érmevel vagy bankjeggyel kiegyenlíthető a fizetendő összeg. Az alacsony átlagos értéknél meg kell jegyezni, hogy számos nagy értékű tranzakció is készpénzzel bonyolódik, egyes esetekben akár több százezer forintos vagy még nagyobb értékben. Viszont ezek gyakran már a rejtett gazdaság körébe tartoznak, így jelen felmérés keretében számszerűsítésük nem mindig volt lehetséges. Mivel az ilyen tranzakciókban részt vevőknek is gyakran az az érdekük, hogy ne derüljön fény ezekre, és elkerülhető legyen az adófizetés, ezért az átlagos tranzakciós értékeknél sem minden esetben jelennek meg, torzítva ezzel az adatokat.

Vásárlások esetén a nagyobb összegeknél előkerülnek a bankkártyák: egy bankkártyás vásárlás átlagos értéke több mint a duplája a készpénzesnek. Ezen fizetési mód alkalmazása nagyobb kiadásoknál biztonságosabb és kényelmesebb, hiszen nem kell nagyobb összegeket egyszerre magunknál tartani. Sok esetben a fizetési folyamat is gyorsítható és egyszerűsíthető, hiszen például nem kell a nagy címletű bankjegyekből visszajárót keresnie a pénztárosnak.

6. ábra

Egy tranzakció átlagos értéke fizetési módonként

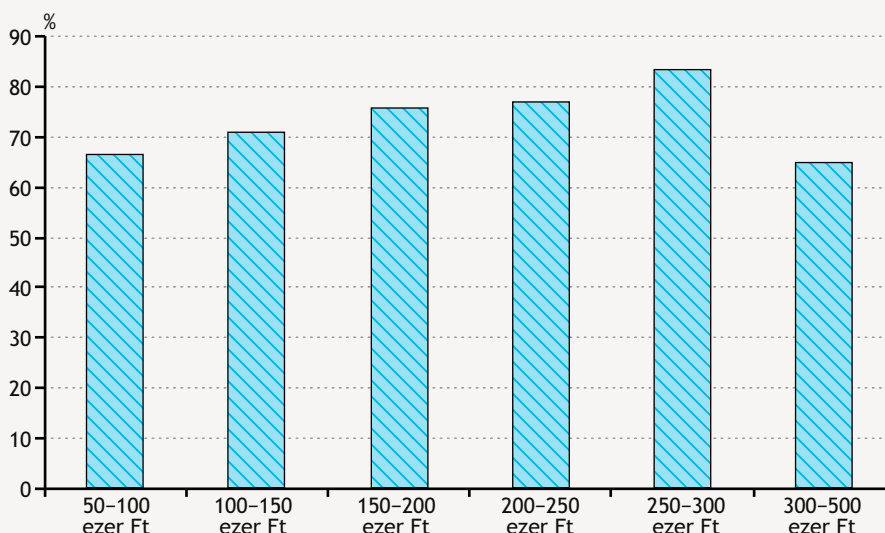
3.1. KÖZELLÉVŐK KÖZÖTTI FIZETÉSEK

Az eseti, közellévők közti fizetések esetén, amelyek tipikusan a kiskereskedelemre jellemzőek, az előzőhöz hasonló kép tárul elénk a készpénz, illetve az azt helyettesítő többi fizetési mód használatánál. A háztartások havi jövedelmük jelentős részét ilyen típusú tranzakciókban költik el, a felmérés szerint a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók havi jövedelmük közel teljes összegét, míg a magasabb jövedelműek is közel kétharmadát. Az alacsonyabb jövedelmű háztartások minden bizonnyal a havi jövedelmüknek ténylegesen kisebb részét költik el ilyen módon, a torzítást az eredményezheti, hogy a kisebb jövedelműek az esetlegesen meglévő kiegészítő bevételeiket nem vették számításba a jövedelemre vonatkozó kérdés megválaszolásánál.

Az előbb ismertetett probléma miatt célszerű a közel- és távollévők közötti fizetések összegét nem a havi jövedelemhez, hanem a teljes havi költséghez viszonyítani. Jelentős a közellévők közötti, eseti tranzakciók fölénye, de az alacsonyabb jövedelműeknél alacsonyabb az így elköltött összeg aránya. Ez azzal magyarázható, hogy ezekben a háztartásokban a havonta rendszeresen, kötelezően befizetendő számlák és egyéb díjak után kevesebb pénz marad, amit az eseti tranzakciók során el tudnának költeni.

7. ábra

A havi összes költségből a közellévők közötti tranzakciók során elköltött rész a havi nettó jövedelem alapján

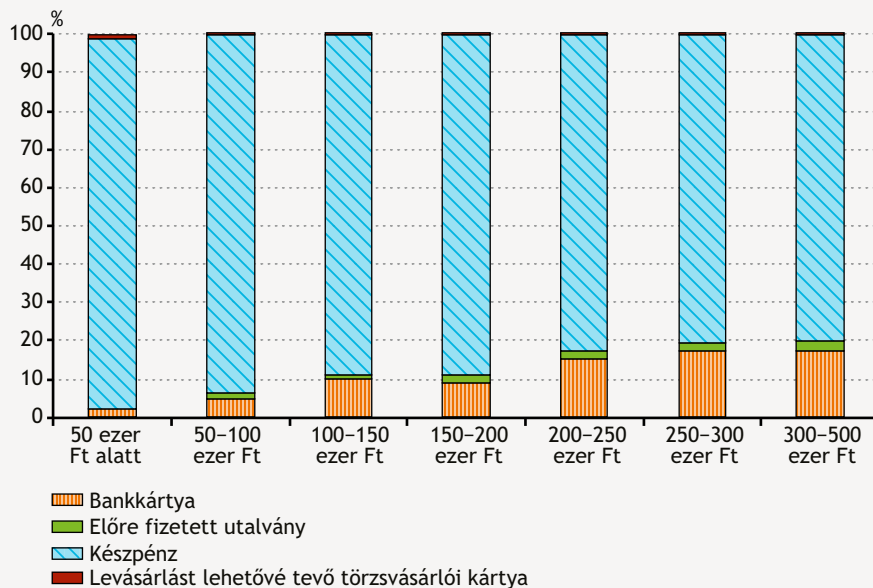
Jelenleg Magyarországon az eseti, közellévők közötti tranzakciók során a készpénz egyetlen, nagy számban alkalmazható helyettesítője a bankkártya, ezért az elemzés további részében az ilyen fizetési helyzetek vizsgálatánál elsősorban erre a fizetési módra koncentrálunk. A jövőben természetesen változhat a kép, új, készpénzmentes fizetési módok jelenhetnek meg, amelyek akár jelentősen megváltoztathatják a jelenlegi helyzetet.

A háztartások kevesebb mint negyedénél fordul elő havonta legalább egy bankkártyás fizetés akkor, ha a háztartásfő nyolc általánossal rendelkezik, a felsőfokú végzettségűeknél ez az arány viszont már közel 63%. A levásárlást lehetővé tevő törzsvásárlói kártyák használatát minden kategóriában elenyésző számban említették, az említések aránya az iskolai végzettség növekedésével folyamatosan csökkent. Az előre fizetett utalványok használata a bankkártyákhoz hasonlóan nő. Ez a növekedés megfigyelhető a magasabb jövedelmi kategóriáknál is, illetve a magasabb iskolai végzettséghez kötött munkaköröknél is, vélhetően azért, mert az ilyen utalványokból rendelkezésre álló mennyiség összefügg a jövedelemmel. A jövedelem változásával fordított arányban mozog a készpénzhasználat: az alacsony, havi 50–100 ezer forintos jövedelemmel rendelkező háztartásokban az esetek 93%-ában, míg a 300–500 ezer forint között keresőknel kevesebb mint 80%-ban fordul elő ez a fizetési mód.

Fizetésimód-választás foglalkozás szerint. A legmagasabb kártyahasználati arány azoknál a háztartásoknál figyelhető meg, ahol a kérdőívet tanulók töltötték ki. Itt minden harmadik fizetés ezzel az eszközzel történik, de mivel ezek száma a mintában alacsony, így ezt a következtetést óvatosan kell kezelni. Ebben a csoportban az átlagnál magasabb az előre

8. ábra

Fizetési módok előfordulásának gyakorisága a havi nettó jövedelem szerint, a tranzakciók száma alapján

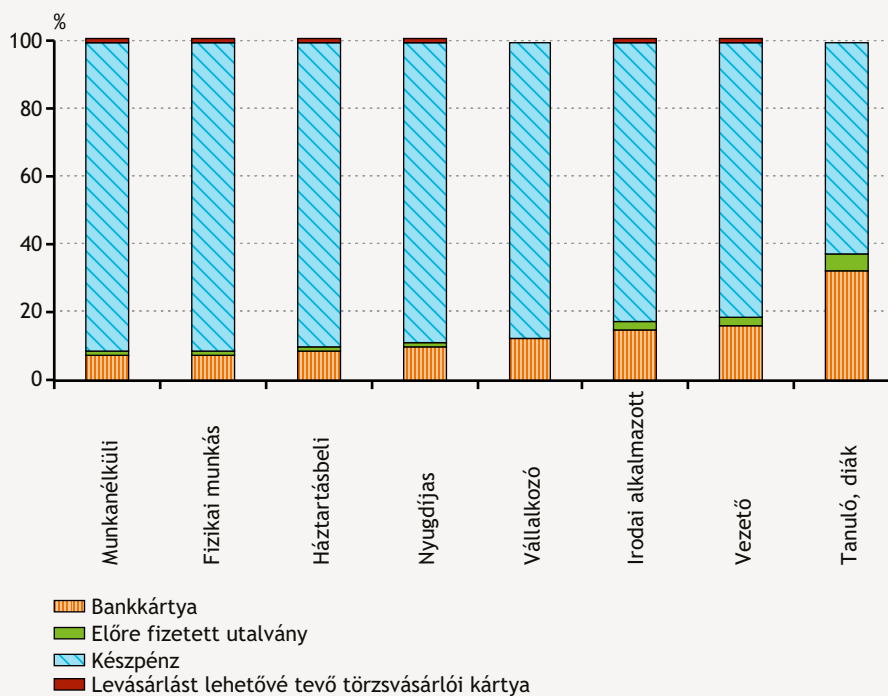

fizetett utalványok használata is, amelyek vélhetően a családon belülről kerülnek hozzájuk. Az átlagnál kevesebbszer használnak készpénzmentes megoldásokat a nyugdíjasok, valamint ott, ahol a családfő munkanélküli vagy háztartásbeli. Ennek oka mindkét utóbbi esetben a rendszeresen bankszámlára érkező jövedelem hiánya lehet.

A földrajzi elhelyezkedés tekintetében Nyugat- és Dél-Dunántúlon használnak a leggyakrabban készpénzt, így itt hasonló a helyzet, mint a távollévők közötti fizetések esetében; míg a bankkártyákat a legnagyobb arányban a Közép-Dunántúlon és Közép-Magyarországon használják. A nagyobb városokban, megyeszékhelyeken és a fővárosban az átlagnál többen

9. ábra

Fizetési módok megoszlása a háztartásfő foglalkozása szerint

használnak kártyát, míg a legkisebb településeken az esetek kevesebb mint 7%-ában – bár itt nyilván a boltok és a kereskedelmi egységek többségében nincs is lehetőség ezek használatára.

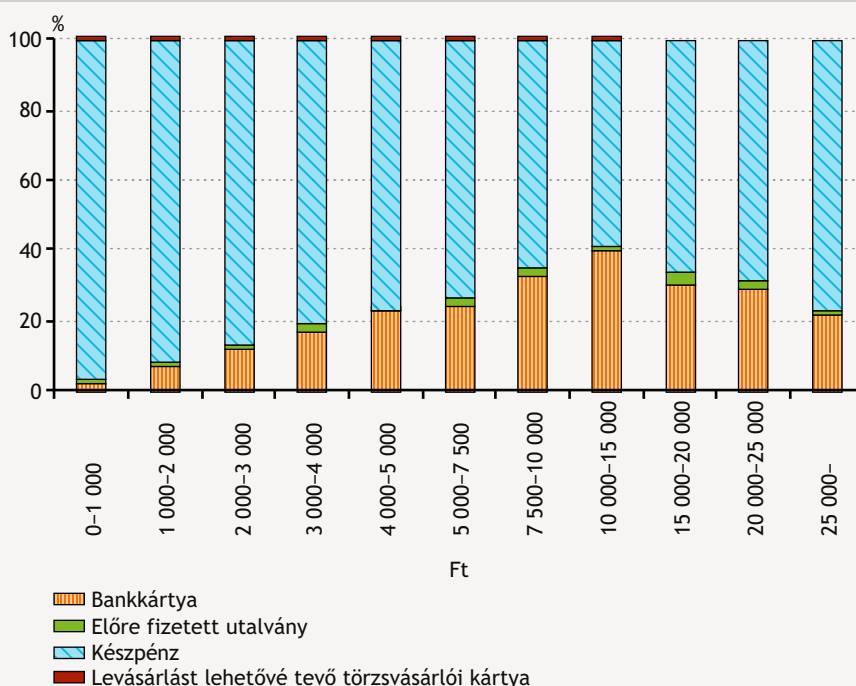
Fizetési módok a tranzakciók értéke szerint. Érdekes megvizsgálni, hogy a különböző fizetési módok milyen értékű tranzakciók esetén, mekkora gyakorisággal fordulnak elő. Ehhez nem elég a tranzakciók átlagos értékét megfigyelni, hanem a fizetések értéke szerint csoportosítani kell az említett négy fizetési módot. Az 5000 Ft alatti vásárlások 90%-ánál készpénzzel fizetünk, majd a vásárlás értékének a növekedésével ez az arány csökken, egészen 15 ezer Ft-ig. A 10–15 ezer Ft közötti sávban a vásárlásoknak már közel 40%-a bankkártyával történik, ám efölött ismét elkezd csökkenni a kártyahasználat, és a 25 ezer Ft feletti kiskereskedelmi tranzakcióknak már a 80%-a ismét készpénzzel bonyolódik. A kisebb összegű vásárlásoknál egyértelmű a készpénz népszerűsége, a legtöbb embernél van kéznél annyi pénz, amennyi egy-egy ilyen vásárlásnál szükséges lehet. Az ennél nagyobb összegű vásárlásoknál ez már ritkábban fordul elő, illetve a készpénz egy részét inkább tovább tartalékolják a további, kisebb összegű vásárlásokra, így érthető, hogy miért nő a vásárlás értékével együtt ezekben a kategóriákban a készpénzmentes fizetési módok aránya.

A 15 ezer Ft feletti, nagy összegű vásárlások – ezek meghaladják a havi nettó átlagkereset 10%-át – esetén a kártyahasználat csökkenése meglepő jelenség. Talán szerepet játszhat ebben az, hogy az ekkora összegű vásárlásoknak a nagy része előre tervezett, vagyis az emberek előre átgondolják a vásárlást, tisztában vannak az elkölteni kívánt pénz mennyiségével, így még a vásárlás előtt vesznek fel pénzt a számlájukról. Másik oka lehet az olyan, nagyobb értékű szolgáltatások igénybevétele, ahol nincs lehetőség készpénzmentes fizetésre. Mindenesetre ez a magasabb értékű tranzakcióknál tapasztalható nagyobb készpénzhasználati arány jelzi, hogy milyen jelentős tere van még Magyarországon az elektronikus fizetések terjedésének.

Az első okra a legjobb példák a különböző szaküzletek, ahol a 15 ezer Ft feletti tranzakciók 71%-a készpénzes. Azon szolgáltatások esetén, ahol szintén gyakran fordulnak elő nagyobb összegű fizetések, szintén gyakran készpénzzel történik a fizetés. A vizsgált minta alapján a fent említett értékhatár feletti tranzakciók 93,1%-a készpénzzel történt az oktatási, egészségügyi, javító és karbantartó szolgáltatások igénybevételenél. A vizsgálatból itt is látszik, hogy a fizeteskártya-elfogadási lehetősége nagyban befolyásolja a készpénzes tranzakciók gyakoriságát. A nagy összegű vásárlásoknál azokon a helyeken – benzinkutak, szuper- és hipermarketek –, ahol lehetőség van minden esetben kártyahasználatra, csak a fizetések kevesebb mint ötven százaléka (48,5% és 46,7%) történt készpénzzel. Ezzel szemben ott, ahol nem minden esetben lehet elektronikus módon fizetni – kis közértek, vegyesboltok – a tranzakciók 91,7%-a készpénzes volt.

10. ábra

A fizetési módok megoszlása a tranzakció értéke szerint

A háztartások egy főre jutó jövedelme szintén befolyásolja azt, hogy mennyire gyakran használnak készpénzmentes fizetési módokat. Ahol a háztartás havi nettó jövedelme 50 ezer Ft alatt van, ott a 15 ezer Ft feletti vásárlások 81,3%-a készpénzes, ez az arány aztán folyamatosan csökken, és a 100 ezer forint feletti kategóriában már csak 53,6%.

A költségek értéke és a helyszíne között jelentős összefüggés van. Azokon a helyeken, ahol az átlagos tranzakciós érték várhatóan magasabb, de pontosan nem tervezhető előre, ott átlag feletti a bankkártyák használata, ilyenek például a benzinkutak (37%), a szuper- és hipermarketek (29%) és kisebb mértékben a szaküzletek (16%). Azok a kiskereskedelmi helyek, ahol az átlagnál jóval alacsonyabb a kártyahasználat, három csoportba sorolhatók. Az egyik csoportban azok az egységek vannak, ahol jellemzően kis összegű vásárlások történnek, ilyenek a kis közérték, az élelmiszer-szaküzletek valamint az élelmiszer-piaci és az utcai árusok. Itt ritkábban van lehetőség kártyahasználatra. Ez egyrészt következik a vásárlás jellegéből, mivel a tranzakciók gyorsasága miatt nem mindig lenne célszerű a kártyás fizetés, legalábbis a jelenleg elterjedt technológiák alapján. A másik ok lehet, hogy egyes helyeken, főleg a piacokon, sok esetben hiányzik a hagyományos infrastruktúra. További ok pedig, hogy gyakran az alacsony profitráta miatt a kereskedő nem is tudja kigazdálkodni a kártyaelfogadás banki díjait.

A második csoportban olyan kereskedelmi egységek vannak, ahol jellemzően nagyobb összegű fizetések történnek, és amelyek általában egyéni vállalkozásként vagy kisméretű társaságként működnek. Náluk már szerepet játszhat a pénzmozgások elrejtésének szándéka is, valamint a készpénz visszaforgatásának szempontja (a kereskedő is készpénzben fizet a beszerzéseirért, illetve az általa igénybe vett szolgáltatásokért). Ezek miatt nem szorgalmazzák a készpénztől különböző fizetési módok használatát, elfogadását. Ilyen cégek jellemzően szolgáltatások nyújtásával foglalkoznak, mint például fodrászok, magán-egészségügyi cégek, oktatási, szerelő, karbantartó vállalkozások, a különböző típusú vendéglátóhelyek, illetve az utazási irodák.

A harmadik csoportba azokat a nagyobb méretű kereskedőket soroljuk, ahol a bevételek elrejtése a tulajdonosi szerkezet miatt nem lehet motiváló ok, de az esetek többségében mégis csak készpénzzel lehet fizetni. Ilyenek a gyorséttermek, közlekedési vállalatok, kulturális, szórakoztató és sportintézmények, illetve rendezvények. Ebben a kategóriában a kártyaelfogadás hiányának fő oka – főleg a gyorséttermekben – annak sebessége, míg például az ideiglenes kulturális és sportrendezvények esetén az infrastruktúra kiépítésének többletköltsége, bár az utóbbi években mindkét téren jelentős előrelépések történtek.

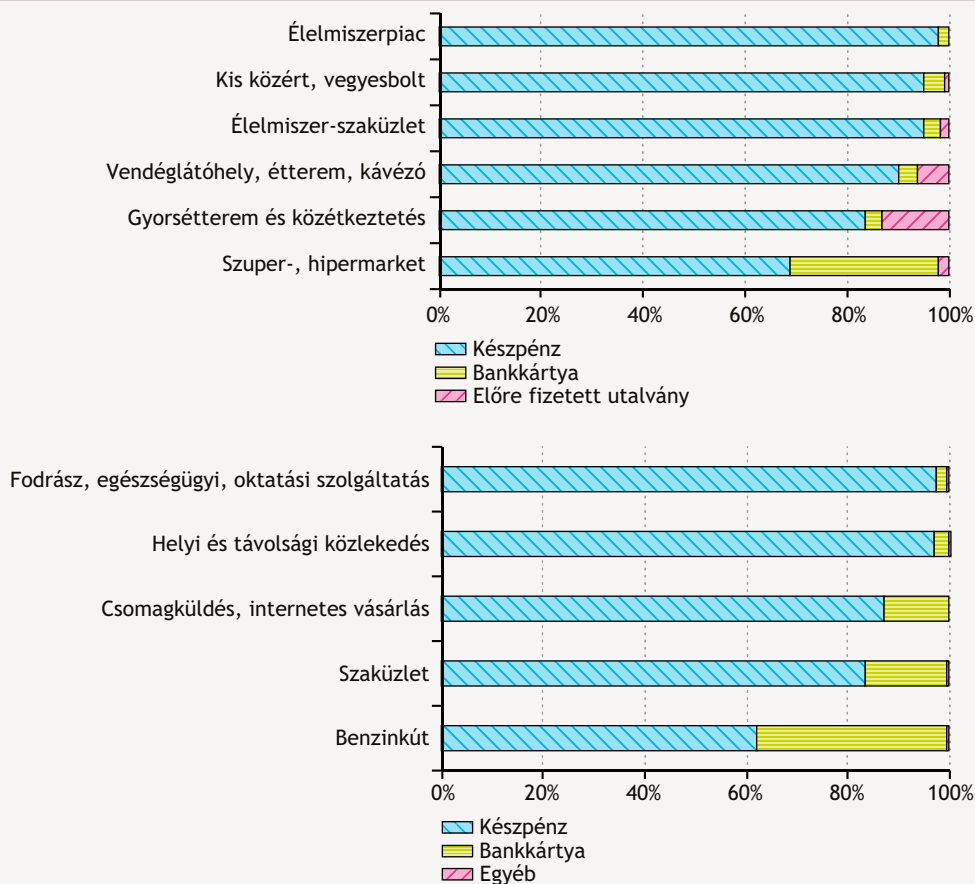
Előre fizetett utalványok. Érdemes egy pillantást vetni az előre fizetett utalványokra is, amelyek használatának az aránya majdnem minden helyen elenyésző, egyedül az étkezési szolgáltatásokat nyújtó üzletekben tér el az átlagtól jelentősen ez a szám, gyorséttermekben és a közétkeztetésben például meghaladja a 13%-ot. Ebből következik, hogy bár sok helyen ezen utalványok több típus közül választhatóak, a legtöbbször mégis a meleg étkezési utalványt részesítik előnyben.

Ebben az esetben megfigyelhető, hogy ahogy nő a háztartásban a 18 év alatti gyermekek száma, úgy csökken az előre fizetett utalványok használatának aránya a közétkeztetésben és a gyorséttermekben. Ebből arra következtethetünk, hogy ezeknek az utalványoknak az egyik tipikus felhasználói köre a háztartásban élő gyermekek, de mivel a havonta rendelkezésre álló utalványok értéke nem nő a gyermekek számával együtt, ezért több gyermek esetén nagyobb arányban kell azt készpénzzel kiegészíteni. A gyorséttermekben és a közétkeztetésben az utalványok súlyának a csökkenésével a készpénz mellett kisebb mértékben a fizetési kártyák népszerűsége is nő.

Az egy főre jutó jövedelem változásával azonban – várakozásainkkal ellentétben – nem változik jelentősen a közétkeztetésben az utalványok és az egyéb fizetési módok aránya. Ezzel szemben a különböző típusú településeken lakó háztartások szokásai között ebben a tekintetben is jelentősebb különbségek vannak. A fővárosban élők a gyorséttermi és közétkeztetéssel összefüggő költségeik 16,4%-át fizetik utalvánnyal és további 5,7%-ot kártyával, a megyeszékhelyen élőkénél ezek az arányok viszont 15%-ra, illetve 3,8%-ra csökkennek. A legkisebb településen élők esetében a fizetések 91,4%-a készpénzzel történik, bár ezeken a helyeken feltehetőleg az utalványt elfogadó helyek aránya is alacsonyabb.

11. ábra

Néhány fizetési mód használata különböző üzlettípusokban

Internetes vásárlások. Egy másik érdekes adat, hogy a csomagküldő szolgáltatások igénybevételénél és az internetes vásárlásoknál is 87%-ban készpénzzel fizetünk, pedig ezeknél szinte kivétel nélkül lehetőség van az elektronikus fizetésre, és az elektronikus környezetben ez kézenfekvő is lenne. Ennek egyik oka az olyan bankkártyák jelenleg magas elterjedtsége, amelyekkel az esetek többségében nem lehetséges az internetes vásárlás, valamint az, hogy internetes áruvásárláskor sokan az esetleges csalásoktól vagy vitáktól félve, inkább utólag, az áru átvételekor fizetnek. Erre pedig rendszerint csak készpénzben van lehetőség, hiszen a legtöbb futárcég nem fogad el bankkártyás fizetést a kiszállításkor. Nem szabad elfelejteni, hogy az internetes vásárlások jelentős része olyan fogyasztó és kereskedő között jön létre, akik azelőtt egyáltalán nem találkoztak egymással, sőt fizikailag a tranzakció során sem kerülnek kapcsolatba, így a fogyasztónak nincs tapasztalata a kereskedő megbízhatóságáról. Tehát itt elsősorban nem a fizetési mód, hanem a kereskedő iránti bizalom hiánya a korlátozó tényező. Érdemes megemlíteni, hogy az internetes vásárlásoknál a készpénzes tranzakciók átlagos értéke 8119 Ft, ami közel 3000 forinttal magasabb, mint a bankkártyás fizetések átlagértéke.

Azokban az üzlettípusokban, ahol magasabb a kártyahasználat aránya, főleg a magasabb jövedelmű háztartások használják azt. Azokban a háztartásokban, ahol az egy főre jutó jövedelem 75 ezer Ft alatti, a benzinkutakon történő vásárlásoknak kevesebb mint a harmadát fizetik kártyával, az efölötti jövedelemmel rendelkezők esetében viszont már a fizetések több mint fele így történik. A háztartás lakóhelye szerint vizsgálva a költségeket, a benzinkutakon azt láthatjuk, hogy míg a falvakban, községekben élők a fizetéseknek csak alig több mint a negyedét (26,4%) bonyolították le kártyával, addig a fővárosban élőknek ez az arány már 44,2%. Itt a település méretével nő a kártyás fizetések aránya, ezt viszont elsősorban a fizetési szokások befolyásolják, hiszen a benzinkutakon országszerte lehetőség van a kártyás fizetésre.

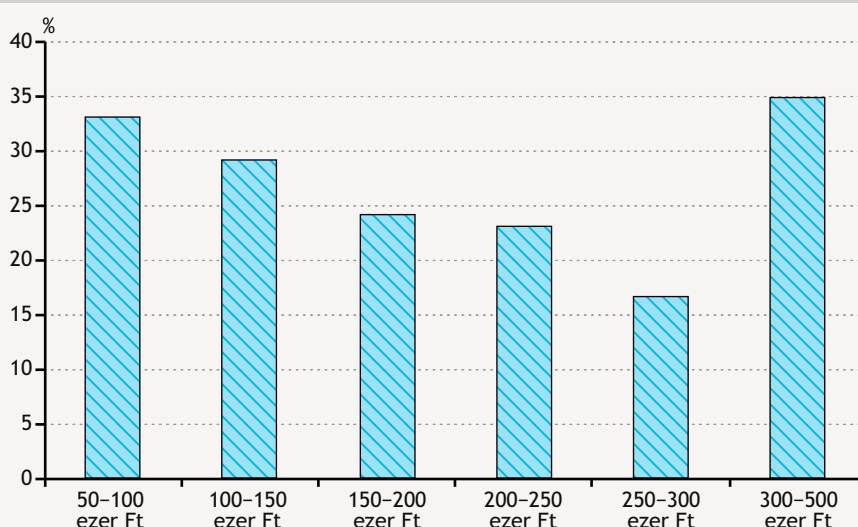
3.2. TÁVOLLÉVŐK KÖZÖTTI TRANZAKCIÓK

Áttérve a vásárlásokról a távollévők közötti tranzakciókra, az átlagos tranzakciós értékek már jóval nagyobbak. Az ilyen típusú tranzakciókhoz kutatásunkban három fizetési módot kapcsolunk: ezek a postai készpénz-átutalási megbízás (ismertebb nevén a sárga csekk), a banki átutalás és a csoportos beszedési megbízás. Ezek a tranzakciók általában nagyobb összegű, többnyire rendszeres kiadások. Közülük a legjellemzőbbek a közüzemi és egyéb szolgáltatások, biztosítások díjainak fizetése, a hiteltörlesztések, illetve az állam felé fennálló kötelezettségek (adók, illetékek) kiegyenlítése.

Bár a tranzakciók számát nézve a három fizetési mód összesen nem éri el a 10%-ot, értékben az összes tranzakció csaknem harmada ezekkel történik. Ezek a kiadások általában nem függenek közvetlenül a háztartások jövedelmi helyzetétől, ez látható abból is, hogy az egyre magasabb jövedelmi kategóriákban a jövedelem, illetve az összes havi kiadás egyre kisebb részét költik el távollévők közötti, rendszeres tranzakciók során.

12. ábra

A havi összes költségből a távollévők közötti tranzakciók során elköltött rész

Készpénz-átutalási megbízás. A három fizetési mód közül a legnépszerűbb a készpénz-átutalási megbízás, a rendszeres tranzakciók 82-83%-a még mindig ilyen módon történik. Ha egy átlagos háztartás a postán sorban állva, sárga csekkel szeretné befizetni a pénzt, és nem szeretne semmivel sem késedelembe esni, akkor havonta átlagosan több mint kétszer kell ellátogatnia a postára. Egy háztartás havonta átlagosan több mint négy sárga csekket ad fel, egy alkalommal pedig átlagosan 1,7-et. Mivel a háztartások nagy része a munkabérét és egyéb rendszeres jövedelmét már a bankszámlájára kapja, ezért a posta előtt fel kell keresnie egy bankautomatát vagy egy bank pénztárát is készpénzfelvétel céljából.⁴

Még érdekesebb a készpénz-átutalási megbízás népszerűsége annak fényében, hogy a háztartások 83%-ában legalább egyvalaki bankszámlára kapja valamilyen rendszeres jövedelmét. Sokak számára valószínűleg a jelenleginél sokkal egyszerűbb megoldás lenne, ha nem sárga csekken, hanem annak valamelyik alternatívájával bonyolítaná a rendszeres tranzakcióit.

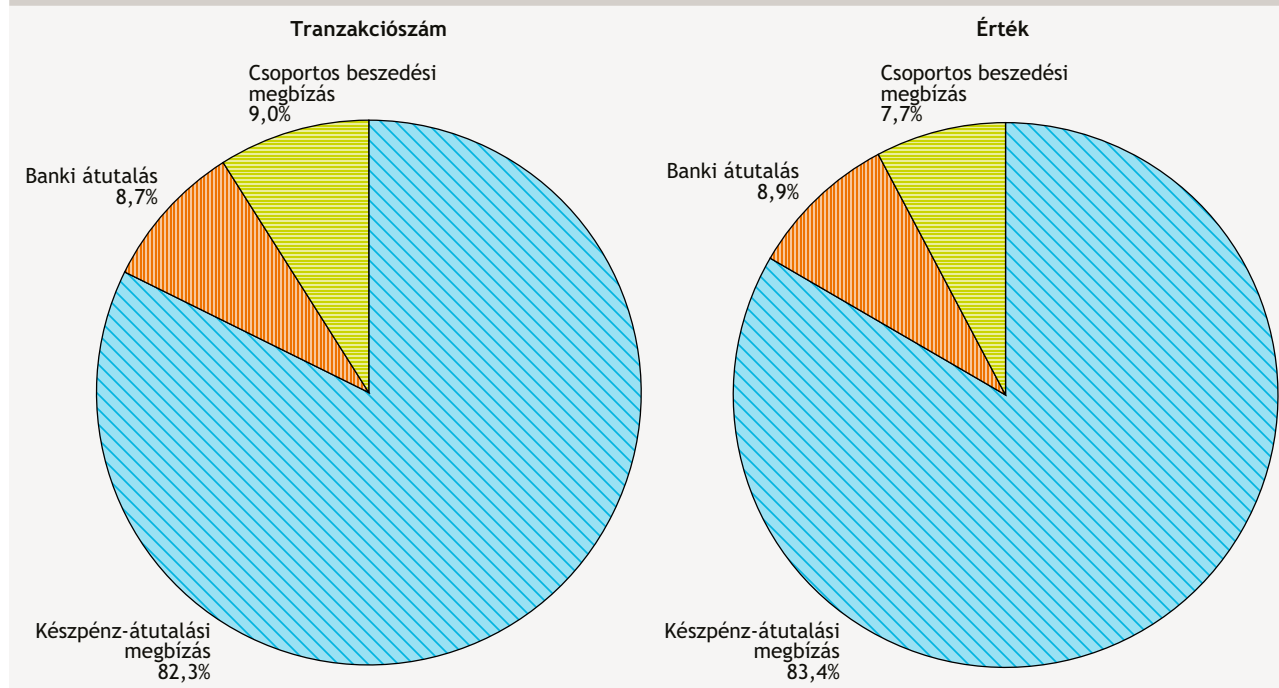
A készpénz-átutalási megbízás mind darabszám, mind pedig érték alapján a tranzakciók több mint 80%-ában jelenik meg, a másik két fizetési mód (a csoportos beszedés és a banki átutalás) alkalmazása a teljes lakosság körében közel azonos, 17% körüli arányban fordul elő.

Banki átutalás. Annak ellenére, hogy átutalást ma már a hagyományos bankfióki, papíralapú megbízás mellett az interneten vagy telefonon is lehet indítani, a megbízások több mint fele még mindig papíron érkezik a háztartásoktól a pénztárházakhoz. A banki átutalások kismértékű elterjedtségét két tényező indokolhatja. Az egyik az ügyfelek nem megfelelő

⁴ További lehetőség a postán történő kártyás fizetés, melynek azonban az esetek többségében jelentős a többletköltsége.

13. ábra

A rendszeres fizetésekre jellemző fizetési módok gyakorisága darabszám és érték szerint

tájékozottsága. Ez egyrészt megjelenik abban, hogy sokan nem is tudják, hogy a sárga csekkel érkező számlákat átutalással is ki lehet egyenlíteni, másrészt pedig, sokan a költséges és időigényes papíralapú megbízások elektronikus helyettesítőinek alkalmazásától félnek. Ezeket vagy nem tartják kellően biztonságosnak, vagy pedig a használatuk tűnik bonyolultnak, valamint sokak számára az sem egyértelmű, hogy például egy postai készpénz-átutalási megbízás alapján hogyan kellene kitölteni egy banki átutalási megbízást. A tájékozottság hiánya mellett másik tényező, hogy egy banki átutalás költségei az utalás pillanatában, az ügyfélnél jelentkeznek, ellentétben a sárga csekkel, és ezt bizonyára már kevesen vetik össze a postai befizetés fent részletezett költségeivel és időigényével.

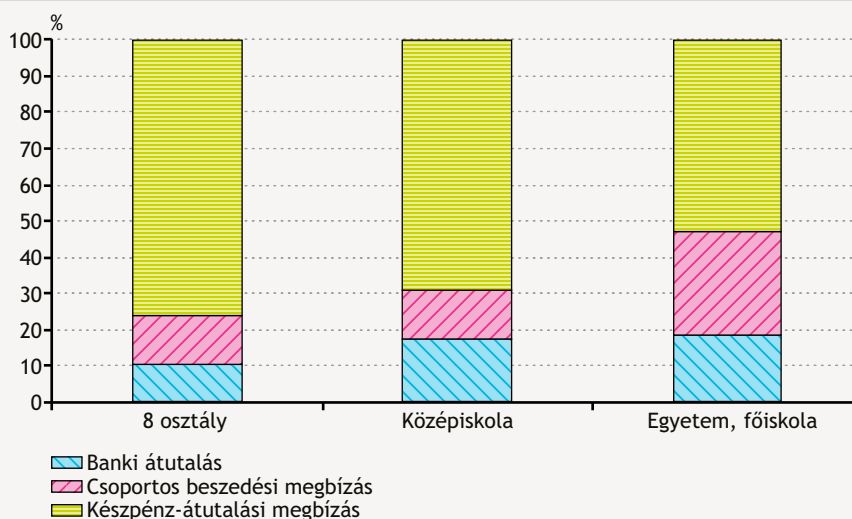
Csoportos beszedési megbízás. A csoportos beszedési megbízások alacsony elterjedtsége az előzőekhez hasonlóan indokolható. A nem megfelelő tájékoztatás mellett a költségek egy része itt is sokkal szembetűnőbb. Ennél a fizetési módnál azonban megjelenik egy új szempont is, a bizalmatlanság. Sokan úgy gondolják, hogy egy beszedési megbízással szabad kezet adnak a szolgáltatóknak, akik így szabadon hozzáférhetnek a bankszámlájukhoz, és az ügyfél már csak utólag értesülhet a levonásról. Itt feltehetően jelentős a szerepe a közműcégekkel kapcsolatos korábbi rossz tapasztalatoknak is. A számláról való téves összegű vagy jogosulatlan beszedések ellen pedig több módon is védekezhet az ügyfél. A szolgáltatói beszedés előtt néhány nappal már kézhez kapja a számlát, így ha nem ért egyet annak összegével, akkor letilthatja a beszedést, és rendezheti a nézeteltérést. Egy másik módszer, hogy lehet előre limitet beállítani, így megakadályozható, hogy a kívánnál nagyobb összeget levonják a számláról, vagy amennyiben a levonás már megtörtént és bizonyíthatóan jogosulatlanul, akkor az ügyfél az így levont összeget visszakérheti a banktól, aki a vitás ügyet majd később rendezi a szolgáltatóval.

Rendszeres fizetések iskolai végzettség szerint. A rendszeres fizetésekre jellemző három fizetési mód népszerűségét vizsgálva az iskolai végzettség tükrében megállapítható, hogy minél magasabb a háztartásfő iskolai végzettsége, annál kevésbé használnak készpénz-átutalási megbízást. Felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében már csak minden második háztartás használja, míg nyolc általános esetén még a háztartások háromnegyedében előfordul.

Foglalkozások szerinti bontásban hasonló képet kapunk: amelyik foglalkozáshoz jellemzően magasabb iskolai végzettségre van szükség, ott nő a hagyományost helyettesítő megoldások elterjedtsége. Érdekes kiemelni a munkanélküliek és a vállalkozók körében a sárga csekk magas elterjedtségét. Míg az első körnél a számlaforgalom csökkentésével is megpróbálják kiadásukat csökkenteni, az utóbbi körben a kisvállalkozásokra és az egyéni vállalkozókra amúgy is jellemző magas készpénzforgalom játszhat szerepet. Meglepő, hogy a nyugdíjasok esetében a teljes átlagnál valamivel alacsonyabb a

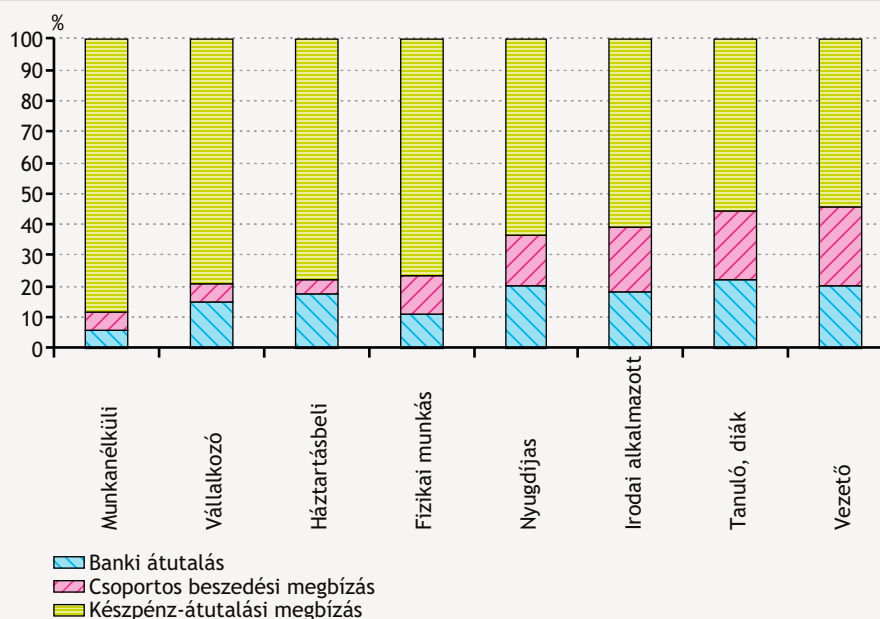
14. ábra

A rendszeres fizetésekre jellemző fizetési módok előfordulásának gyakorisága a háztartásfő iskolai végzettsége szerint

15. ábra

A rendszeres fizetési módok közötti választás a háztartásfő foglalkozása szerint

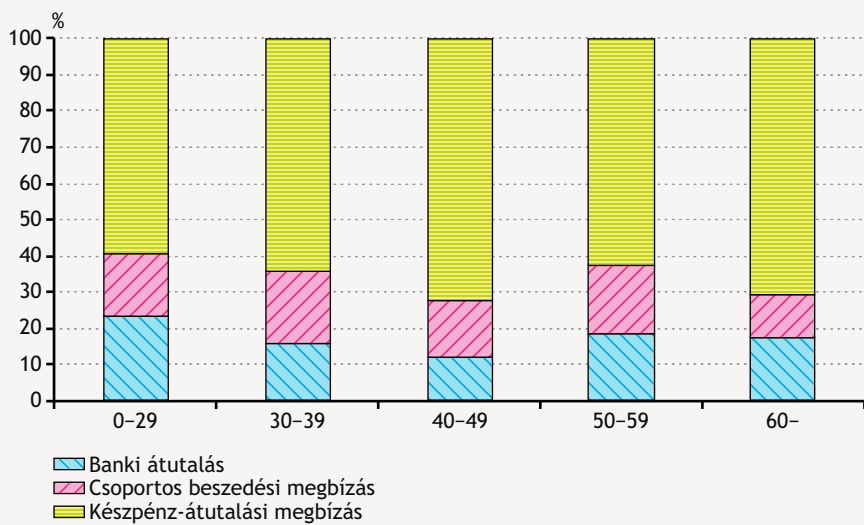

postai készpénzátutalás aránya, és a csoportos beszedést – amely számukra a leginkább kényelmes lenne – megelőzi a banki átutalás is. Valószínűleg az ő esetükben még erősebb a bizalmatlanság a szolgáltatók iránt.

Rendszeres fizetések életkor szerint. A 30 év alatti korosztály körében a legnépszerűbb a banki átutalás, a tranzakciók közel negyede történik ilyen módon, a sárga csekk aránya pedig náluk a legalacsonyabb, viszont még itt is 60%. Érdekes módon nem figyelhető meg szoros kapcsolat az életkor és a modern fizetési formák használata között. A sárga csekk a 40–49 év közöttiek körében a legnépszerűbb, míg a csoportos beszedés a 30–39 éves és az 50–59 éves korosztályban egyaránt népszerű, az esetek több mint 19%-ában alkalmazzák.

16. ábra

Fizetési módok megoszlása a háztartásfő életkora szerint

4. Bankkártyás fizetések

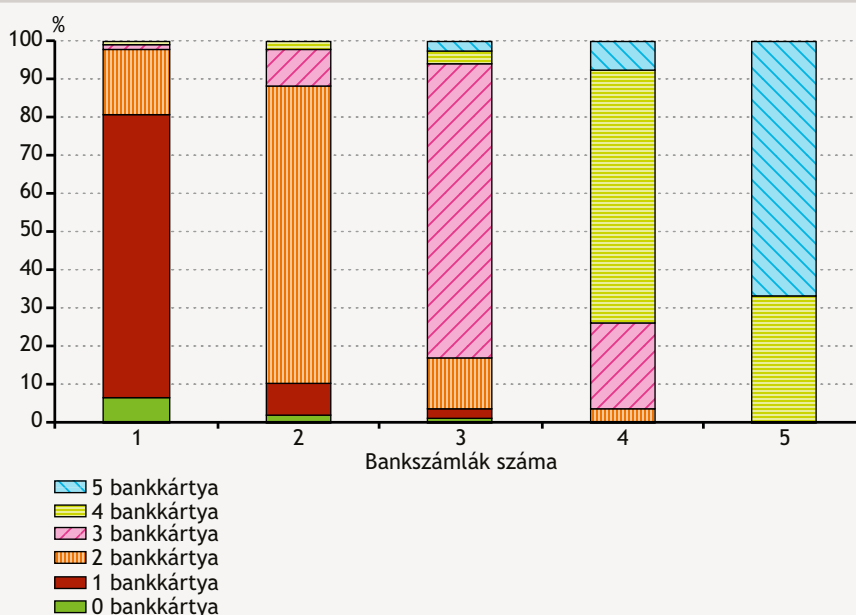
A lakosság bankkártyával való rendelkezésének aránya és a bankkártyahasználat intenzitása nemcsak a fizetési módok társadalmi költségének felmérése szempontjából fontos, hanem a pénzforgalmi szolgáltatók, kereskedők, illetve szabályozó hatóságok számára is. A különböző készpénzmentes fizetési megoldások elterjedése és az innovatív, elektronikus banki szolgáltatások szempontjából a bankkártyák kulcsfontosságúak, ezek igénybevétele tekinthető a modern megoldások felé tett első lépésnek. Habár a világ számos országában már több évtizede széles körben elterjedt a bankkártya használata,⁵ Magyarországon ez még mindig újszerűnek tekintett és viszonylag ritkán használt eszköz. Ez annak ellenére van így, hogy a bankok a számlacsomagok többségéhez automatikusan biztosítanak kedvezményes díjazással – sok esetben ingyen – egy bankkártyát. Ennek köszönhetően a bankszámlával rendelkező háztartások 96%-a rendelkezik legalább egy bankkártyával,⁶ míg az összes háztartást nézve ez az arány 85%.

Bankkártyával való rendelkezés. Azon háztartások 45%-ának, amelyeknek legalább egy bankszámlájuk van, de bankkártyájuk nincs, a havi összjövedelme 100 ezer Ft alatt van, további 30%-nak pedig 100–150 ezer Ft között. Ez utóbbi háztartások 30%-ában a családfő legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános vagy az alatti, 55%-ában pedig nyugdíjas, és az esetek háromnegyedében kisebb városokban, községekben vagy falvakban élnek.

Az alacsony kártyahasználatnak látszólag ellentmondó adat, hogy a bankkapcsolattal rendelkező háztartások 55%-ának legalább kettő kártyája van. Ez egyrészt összevág azzal az adattal, hogy a háztartások 44%-a legalább kettő számlával rendelkezik, de megfigyelhető, hogy az egyszámlás háztartások 19%-a is kétkártyás. A többi esetben 70% feletti azok aránya, akiknél a számlák és a kártyák száma megegyezik.

17. ábra

A bankkártyák számának változása a bankszámlák száma alapján

⁵ Fontos megemlíteni, hogy ezen országok többségében a bankkártyák megjelenése előtt széles körben elterjedt volt a csekhasználat, így ezekben az országokban nem közvetlenül a készpénzről, hanem már egy készpénzmentes fizetési módról kellett áttérni egy másikra.

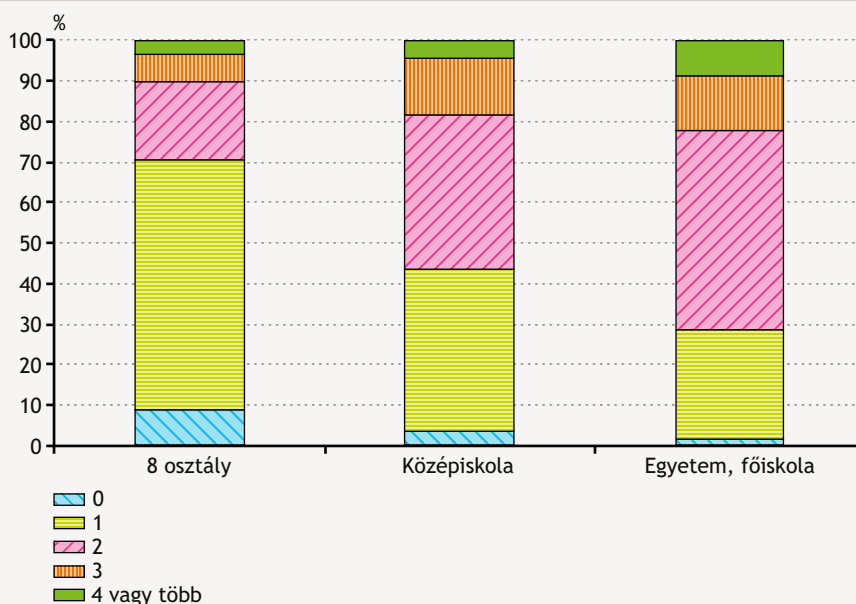
⁶ Jelen elemzésben nem teszünk különbséget betéti és hitelkártyák között.

Az a tény, hogy a bankkapcsolattal rendelkező háztartások 55%-ának több kártyája van, valószínűleg többnyire nem tudatos döntés eredménye, hiszen ha így lenne, a kártyahasználat jelentősen magasabb lenne. A magas elterjedtség magyarázata lehet az a már fent említett gyakorlat, hogy a számlához automatikusan jár a kártya. Megfigyelhető, hogy amikor a számlák és a kártyák darabszáma nem egyezik, az esetek többségében a kártyák száma a nagyobb. Ennek az lehet az oka, hogy a meglévő kártya mellé egy társkártyát vagy hitelkártyát is igényelnek a kártyabirtokosok, olykor pedig az is, hogy a számlához automatikusan járó kártyák többsége alacsonyabb kategóriájú (pl. nem dombornyomott), amelyek általában nem alkalmasak bizonyos típusú tranzakciók lebonyolítására. Ilyenkor az ügyfél vagy lecseréli meglévő kártyáját egy magasabb kategóriájúra, vagy a már meglévő mellé igényel egy másikat, ami kizárólag az interneten használható. Amennyiben csak internetes vásárlásokra kívánja használni új kártyáját, ez utóbbi megoldás amellet, hogy olcsóbb, biztonságosabb is.

Az iskolai végzettséget vizsgálva megállapítható, hogy sok más mutató mellett a bankkártyák száma is pozitív kapcsolatban van ezzel. Míg azon háztartásoknál, ahol a háztartásfő nyolc általánost végzett, a háztartások 60%-ának csak egy kártyája van, és további 18% rendelkezik kettővel, addig a magasabb iskolai végzettségűek körében a két-három kártya a jellemzőbb.

18. ábra

Kártyák száma a háztartásfő iskolai végzettsége szerint

Foglalkozás szempontjából az előzőektől eltérő képet kapunk. Nem feltétlenül azok a csoportok rendelkeznek több kártyával, amelyek foglalkozásához magasabb iskolai végzettség társul általában. Ahol a háztartásfő vezető beosztású, ott a háztartások 70%-a egy vagy kettő kártyával rendelkezik, az irodai alkalmazottaknál viszont ez 95% felett van. Meglepő módon, ahol a háztartásfő nyugdíjas, háztartásbeli vagy munkanélküli, ott kevésbé jellemző a csak egy kártya megléte. A munkanélkülieknek például a harmada három, míg a nyugdíjasoknak több mint a fele kettő kártyával rendelkezik.

Regionális elhelyezkedés tekintetében már sokkal kisebb az adatok szóródása. Egy kártyával legtöbben a két alföldi régióban rendelkeznek, de még itt is az ott lakók kevesebb mint harmada esik ebbe a kategóriába; nagyobb kártyaszám pedig inkább a közép-magyarországi és a dunántúli régiók háztartásaihoz tartozik. A lakóhely településtípusa alapján sem találhatunk különösebb eltéréseket: a kisebb településeken valamivel kevesebb az egy főre jutó kártyák száma, de nincsenek jelentős eltérések.

Az életkor és a kártyabirtoklás vizsgálatánál megállapítható, hogy 18–50 év között a háztartások majdnem felének kettő kártyája van. Az 50 felettiiek körében nagyobb változás figyelhető meg, náluk egyrészt nő a három, vagy annál több kártyát birtokló háztartások aránya, ugyanakkor a 60 év felettiiek közel harmadának csak egy kártyája van, míg a többi korosztálynál az egykártyások aránya átlagosan csak 20%. Átlagban a középkorúaknál található a legtöbb kártya, ami magyaráz-

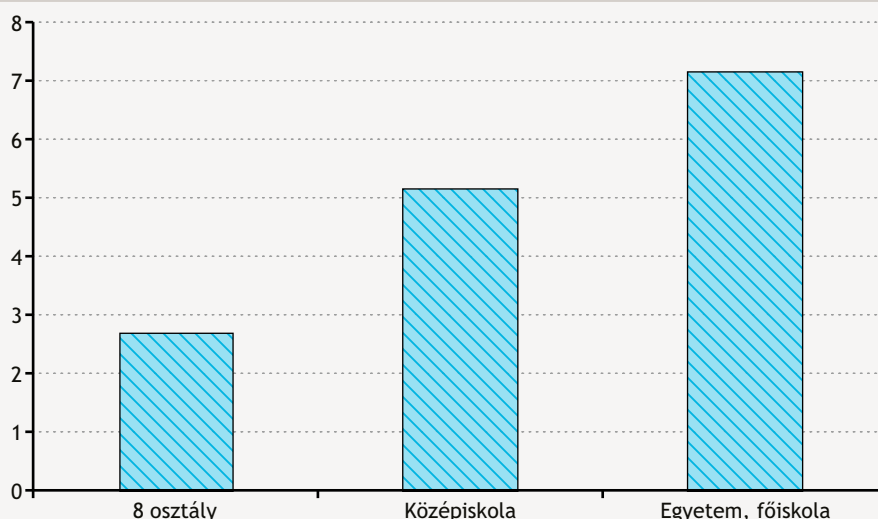
ható azzal, hogy általában ezekben a háztartásokban van a legtöbb olyan korú gyerek, aki már rendelkezik bankkapcsolattal, de még egy háztartásban él a szülőkkel. Az idősebb háztartásokban gyakran nem rendelkezik mindenki külön számlával és kártyával, hanem közösen egygel.

A bankkártyás fizetési szokásokat vizsgálva elmondható, hogy – mind a vásárlások havi átlagos darabszámát, mind pedig egy tranzakció átlagos értékét nézve – ez a fizetési mód a többség számára még mindig inkább rendkívüli alkalomnak számít, és nem vált a mindennapok részévé. A vizsgált időszakra jutó bankkártyás tranzakciók átlagos értéke 6324 Ft volt, egy hónapban pedig átlagosan 5,3-szer került elő a fizetéshez ez a készpénz-helyettesítő eszköz. Általában jellemző, hogy azok a társadalmi csoportok, amelyek más szempontok szerint is tudatosabban tervezik a pénzügyeiket, azok valamivel gyakrabban használják a kártyát és ritkábban a készpénzt. Azonban még ezeknél a csoportoknál is csak ritka a rendszeres kártyahasználat, ahol mégis, azok főleg a magasabban iskolázottak és a nagyobb jövedelműek.

Az iskolai végzettségnél azt láthatjuk, hogy míg a nyolc általánost végzett háztartásfővel rendelkező háztartások havonta átlagban csak 2,7-szer használják a kártyájukat, addig a középfokú végzettségűek 5,2-szer, a felsőfokúak pedig 7,2-szer. Érdekes azonban, hogy a vásárlások átlagos értéke csaknem azonos: egy tranzakció átlagos értéke 6450 Ft-ról 6176 Ft-ra csökken a háztartásfő iskolai végzettségének a növekedésével.

19. ábra

Havi átlagos tranzakciószám a háztartásfő legmagasabb iskolai végzettsége szerint

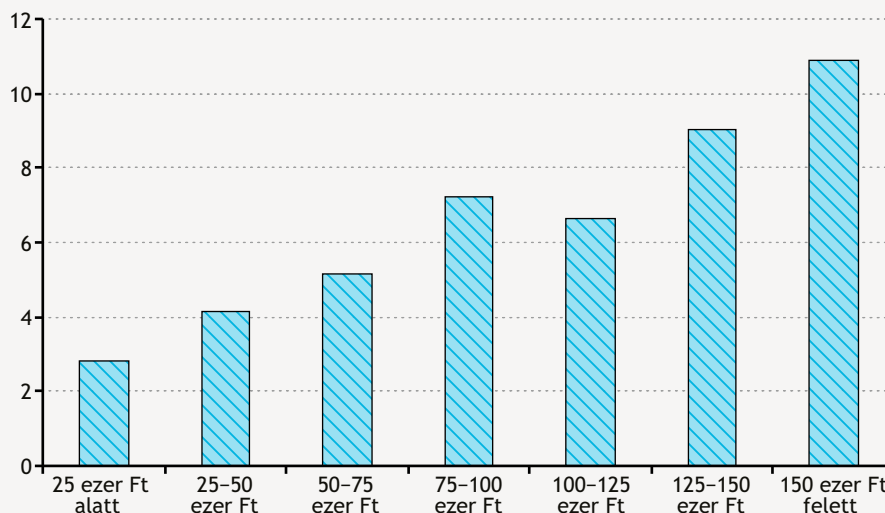
A háztartások jövedelem szerinti csoportosításánál látható egyfelől, hogy a havi nettó jövedelem emelkedésével nő az átlagos fizetett érték, másfelől pedig jelentősen nő a havi átlagos használat darabszáma is. Ahol a háztartás havi nettó jövedelme 50–100 ezer Ft között van, azoknál egy tranzakció értéke nem éri el a 4200 Ft-ot, míg a 300–500 ezer Ft havi nettó jövedelemmel rendelkezőknél meghaladja a 7700 Ft-ot is. A havi átlagos tranzakciószám ugyanennél a két csoportnál 2,2, illetve 10, a közbelső jövedelmi kategóriákban pedig folyamatos növekedés figyelhető meg.

Az egy főre jutó havi nettó jövedelem szerint vizsgálva a háztartásokat, szintén azt láthatjuk, hogy a jövedelem emelkedésével együtt nő a havi tranzakciószám. Míg azokban a háztartásokban, ahol az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg a 25 ezer Ft-ot, a havi kártyás tranzakciók száma nem éri el a hármat. Az 50–75 ezer Ft közötti kategóriában, ahol a háztartások 42%-a található, egy háztartásban havonta átlagosan 5,2 tranzakció történik.

A bankkártyahasználat és a jövedelem kapcsolata. Ahhoz, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy ez a növekedés nem kizárólag a jövedelem növekedésének tudható be, érdemes megvizsgálni, hogy ezek a csoportok a jövedelmük mekkora részét költik el havonta bankkártyával. A legalacsonyabb jövedelműek a jövedelmük kevesebb mint 15%-át költik el ilyen módon, míg a 200 ezer Ft felett keresők már havi jövedelmük 20%-át. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy a magasabb jövedelműek tudatosabban foglalkoznak pénzügyeikkel, és intenzívebben használják a bankok szolgáltatásait, a másik magyarázat pedig a közműdíjakban rejlik. Ezek a díjak gyakran nem csak a jövedelem függvényében változnak, és viszony-

20. ábra

A bankkártyás tranzakciók átlagos száma havonta az egy főre jutó havi nettó jövedelem szerint

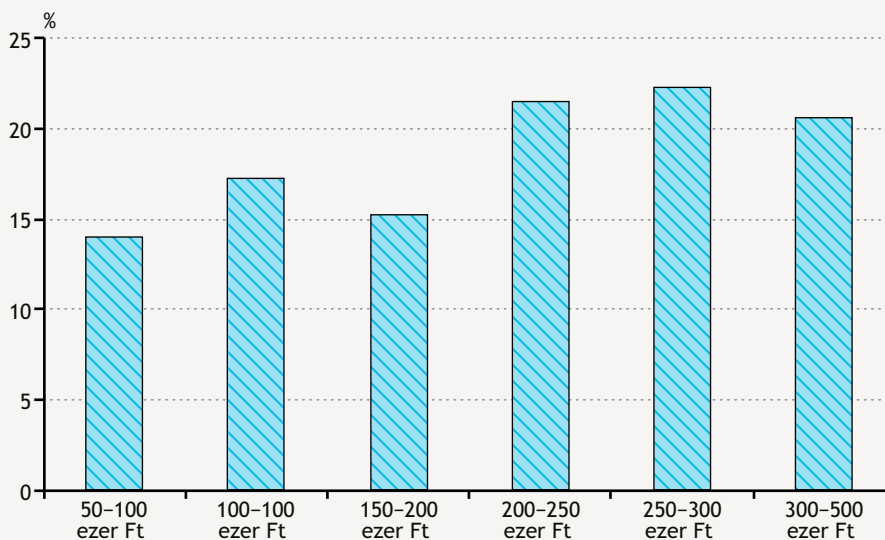

lag magas összegűek minden jövedelemcsoport esetén. Így az alacsonyabb jövedelműeknél a havi bevételek nagyobb részét költik el ezekre, tehát kevesebb marad az olyan típusú fogyasztásra, amit jellemzően bankkártyával lehetne kifizetni.

A foglalkozást vizsgálva változatos kép tárul elénk. A nyugdíjasok mellett a fizikai munkások és a munkanélküliek használják legritkábban a kártyát. A nyugdíjasoknál az átlagos érték csaknem megegyezik az összes háztartás átlagával, a fizikai munkásoknál és a munkanélkülieknél pedig azonos fizetési darabszám mellett majdnem kétszeres az értékbeli eltérés a fizikai munkát végzők javára, a munkanélküliekkel szemben. Érdekes, hogy a használati gyakoriság szempontjából hasonló három csoport esetén mennyire eltérő átlagos értékekkel találkozhatunk, illetve milyen, egymástól különböző tényezők okozzák a ritka használatot. A nyugdíjasok esetében fontos szerepet játszhat az új eszközökhöz való alkalmazkodás nehézsége, illetve a bizalmatlanság is. A munkanélkülieknél az elsődleges indok a rendszeres jövedelem hiánya lehet, illetve alkalmi munkák vállalása esetén jellemző a készpénzes jövedelem, amelynek elköltése sem kártyával történik. A fizikai munkásoknál érdekesség, hogy miközben a havi tranzakciószám náluk a legalacsonyabb, az egy tranzakcióra jutó átlagos érték ebben a csoportban a második legmagasabb, tehát ők főleg a nagyobb vásárlások esetén, ritkán használják a kártyát.

21. ábra

A havi nettó jövedelem bankkártyával elköltött része a háztartás havi nettó jövedelme szerint

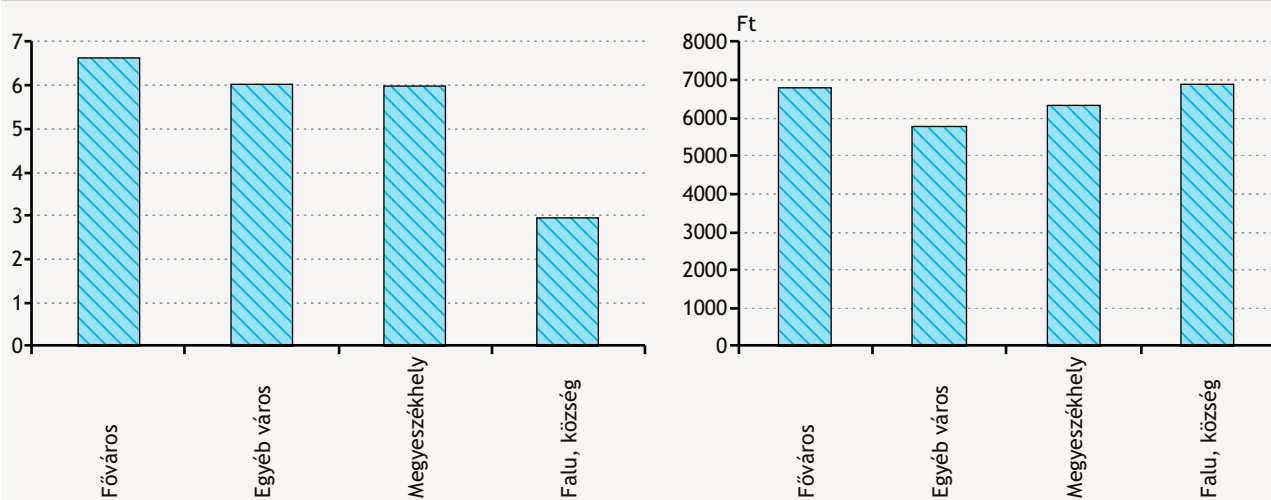
Az irodai alkalmazottak és a vezetők fizetnek a leggyakrabban kártyával. Ennél a két csoportnál hasonló értékeket találunk, mint a közép- és felsőfokú végzettségűek esetében: a havi kártyahasználat 6,4, illetve 7 fizetés havonta, az átlagos tranzakciós érték pedig 6400, illetve 8200 Ft körül van. Az életkort figyelve különösebb tendenciákat nem állapíthatunk meg: a 30 év alattiak és a 60 év felettiek esetében többször fordul elő átlag alatti vásárlási érték, viszont a mintának viszonylag nagy, 2000 Ft körüli a szórása.

A lakóhely településtípusát nézve megállapítható, hogy a kisebb települések felé haladva egyre csökken a kártyás vásárlások átlagos havi darabszáma: a városokban lakók havi 6-6,3 tranzakciót bonyolítanak le, a kisebb településeken, falvakban, községekben élők pedig 2,9-et. Ennek az egyik oka, hogy míg a városokban lényegében mindenhol található nagyobb méretű üzlet és így bankkártyás fizetési lehetőség, addig a kisméretű településeken ez már sokkal ritkábban fordul elő, így az itt élőknek gyakran hosszabb utat is meg kell tenniük egy-egy ilyen kereskedelmi egységig. Az eltérés másik oka társadalmi folyamatokra vezethető vissza. Gyakran megfigyelhető jelenség, hogy a legkisebb településekről a fiatalabb generációk a tanulási és munkalehetőségek hiányában kénytelenek elköltözni a nagyobb méretű településekre, így pedig az új megoldásokat könnyebben elfogadó és azok iránt nyitottabb korcsoportok kisebb arányban találhatók meg a falvakban.

Régiós tekintetben szintén elég nagyok az eltérések a kártyás fizetési szokásokban, különösebb szabályszerűséget azonban nem fedezhetünk fel, nem látható meghatározott összefüggés a tranzakciók átlagos értéke és a havi átlagos tranzakciószám között. Leggyakrabban a Közép-Dunántúlon (átlagosan havi 7,3 alkalommal), míg legritkábban a Dél-Dunántúlon (havi 3,2 alkalommal) használják a bankkártyát. Egy tranzakció átlagos értéke a Dél-Alföldön a legalacsonyabb, nem éri el az 5200 forintot, míg a legmagasabb a Dél-Dunántúlon, itt meghaladja a 7700 forintot is.

22. ábra

A bankkártyás tranzakciók havi átlagos száma és egy tranzakció átlagos értéke településtípusonként

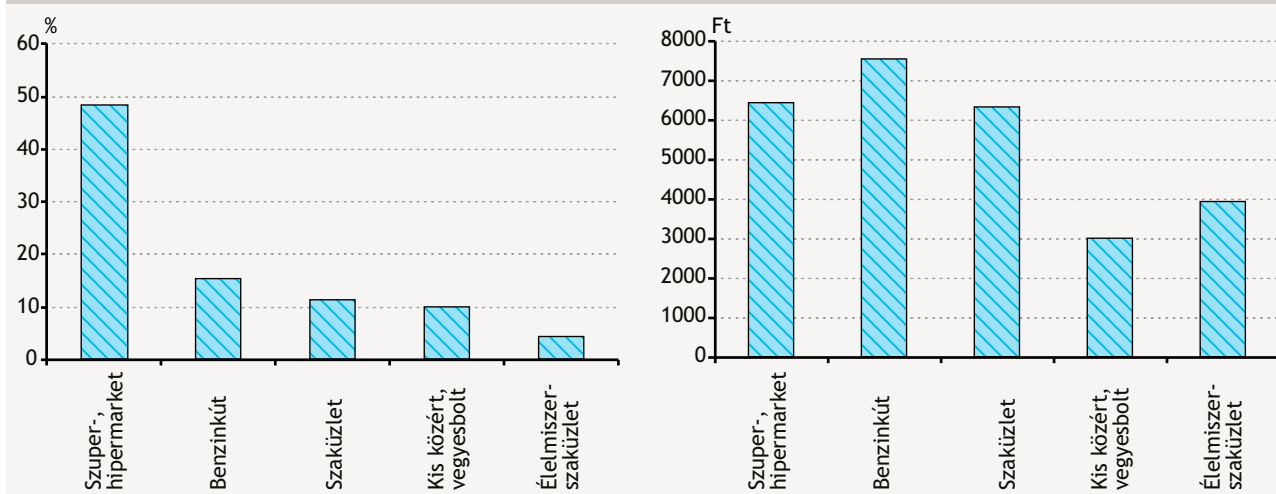

Bankkártyás tranzakciók üzlettypusonként. Felmérésünkben megvizsgáltuk azt is, hogy a bankkártyás fizetések kereskedelmi egységek szerinti megoszlása hogyan alakul. A megfigyelt tranzakciók közel fele (48%-a) szuper- és hipermarketben történt, további 15% benzinkúton, 11% szaküzletekben, 10% pedig kis közértekben és vegyesboltokban. Az összes tranzakció maradék 16%-a a vizsgált további 14 üzlettypusban történt közel azonos arányban, tehát ezek súlya külön-külön nem jelentős a darabszám tekintetében.

Az átlagos tranzakciós értékeket nézve már más a helyzet: kiugróan magas a közműszámlák és a postai szolgáltatások kifizetéséhez, valamint a különböző, személyekhez köthető szolgáltatásokhoz – fodrászat, egészségügyi ellátások, oktatás – kapcsolódó fizetések átlagösszege. Az előbbieknél ez az érték 13 600 Ft, az utóbbiaknál pedig 9250 Ft. A többi üzlettypusban már az átlagoshoz közelebbi értékeket láthatunk. Az előzőekben nem említett, különböző ételmszerüzletekben az átlag 3000–4000 Ft között változik, a kulturális és sportrendezvényekhez kapcsolódó fizetések átlaga 3500 Ft, a helyi és a távolsági közlekedésnél pedig 4760 Ft.

23. ábra

Üzlettypusok előfordulása bankkártyás fizetésnél és egy tranzakció átlagos értéke

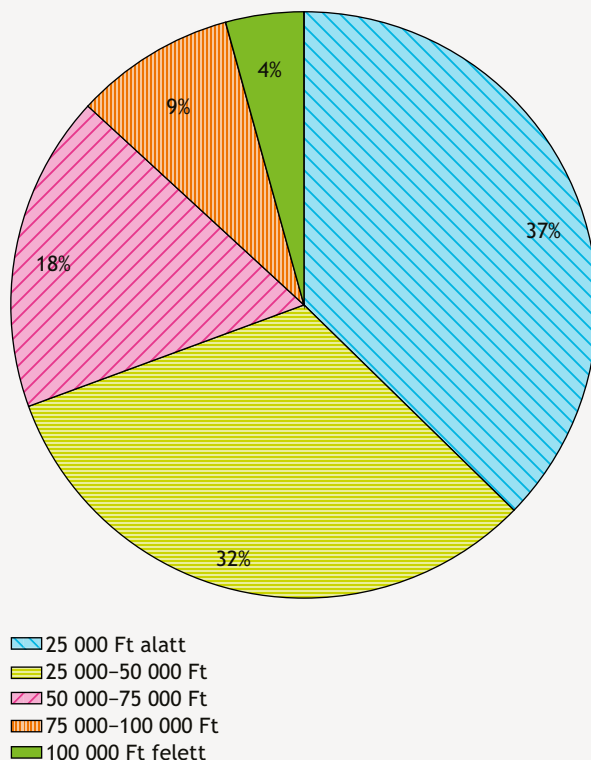
A kártyahasználat okai. A különböző fizetési módoknál a használati szokások mellett fontos megvizsgálni azt is, hogy ki miért használja az adott fizetési módot, főleg azokban az esetekben, amikor több lehetőség is a vásárló rendelkezésére áll. A bankkártyás fizetések vizsgálatánál iskolai végzettségtől, jövedelmi helyzettől függetlenül a válaszadók 40–45%-a azért használja a kártyáját, mert kényelmesnek tartja az ezzel való fizetést. Az iskolai végzettség növekedésével nő azok aránya, akik vagy a fizetett összeg nagysága miatt választják a kártyát, vagy azért, mert szeretik használni azt. Az alacsonyabb jövedelműeknél az előzőek mellett megjelenik indokként a kártyás fizetés gyorsasága, a magasabb jövedelműek közül pedig a megbízhatóságot, a biztonságosságot emelték ki többen. Ez utóbbi tulajdonságot a vezető beosztásúak, az irodai alkalmazottak és a nyugdíjasok is megemlézték, míg a diákok hangsúlyozták a kártyahasználat alacsony költségeit is.

5. Banki átutalások

A banki átutalások használata elsősorban nem a háztartásokra jellemző, ez a fizetési mód főleg a vállalatok pénzforgalmában lehet a készpénzhasználat alternatívája. A vizsgált időszakban az összes háztartás 46%-ában történt csak átutalás, és ezekben átlagosan havi 4 alkalommal. A banki átutalást használó háztartások 37%-a havonta 25 ezer Ft-nál kevesebbet utal át, további 32%-a pedig 25–50 ezer Ft közötti összeget.

24. ábra

A háztartások megoszlása a havonta összesen átutalt összeg nagysága szerint

Az átutalások céljait vizsgálva, azok többségét (52%-át) közmű- és távközlési díjak kifizetése miatt indították, további 11%-ot pedig csomagküldő szolgáltatások és internetes vásárlások fizetése céljából. Az iskolai végzettség szerinti bontásban – a bankkártya használatához hasonlóan – ezt a készpénzmentes fizetési módot is ritkán használják azok a háztartások, ahol a családfő nyolc általánossal rendelkezik: ők havonta átlag 3,1-szer, míg a középfokú végzettségűek havonta 4-szer teszik ezt meg. Érdekes, hogy a felmérés alapján a felsőfokú végzettségűek szintén olyan ritkán utalnak, mint a nyolc általánossal rendelkezők, az átutalások átlagos értéke pedig a globális átlag körül mozog.

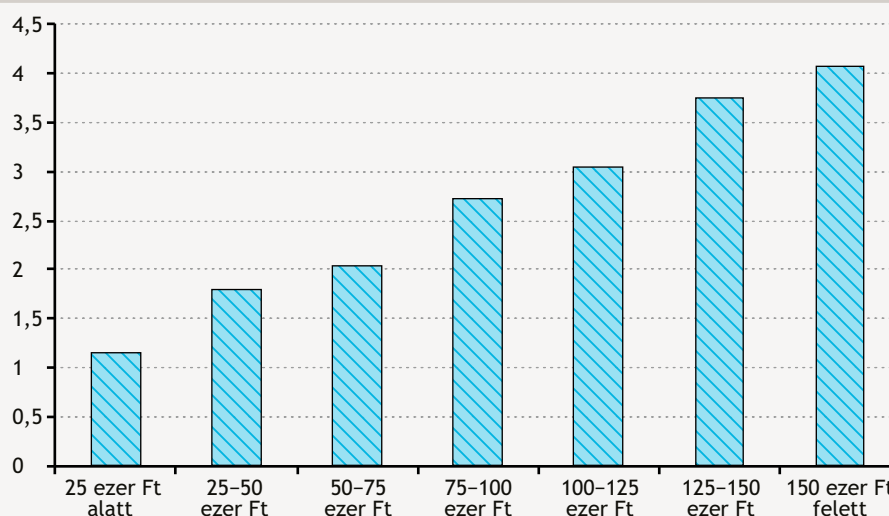
Jövedelem szerinti bontásban szintén érdekes dolgot figyelhetünk meg. A legkisebb jövedelműek utalnak a leggyakrabban, illetve egy átutalás átlagos értéke is náluk a legmagasabb. Ezek az értékek folyamatosan csökkennek a havi nettó jövedelem emelkedésével: darabszám tekintetében havi 3-ról 1,75-re, érték szerint pedig 17 700 Ft-ról 8000 Ft-ra. Ehhez persze hozzá kell tenni azt is, hogy a magasabb jövedelműeknél gyakrabban fordulnak elő az átlagosnál jóval nagyobb értékű, egyszeri utalások. Ennek oka az lehet, hogy náluk gyakoribbak a családon belüli tranzakciók, valamint olyan nagy értékű vásárlások vagy szolgáltatások igénybevétele, amelyeket szintén nem készpénzben teljesítenek. A banki átutalások

jövedelemmel, illetve részben az iskolai végzettséggel fordított arányban változó tendenciáját célszerű fenntartásokkal kezelni, elképzelhető ugyanis, hogy az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban többen összekeverték a banki átutalásokat a készpénz-átutalási megbízásokkal.

Ha az összes olyan háztartást figyelembe vesszük, akik rendelkeznek bankszámlával, tehát képesek lennének átutalást indítani, már a várakozásainknak jobban megfelelő eredményeket kapunk. A 25. ábrán az egy főre jutó havi jövedelem alapján látható a háztartások által havonta indított banki átutalások száma. A kisebb jövedelműeknél ez az érték kettő körül vagy az alatt van, viszont a 100 ezer Ft feletti jövedelmi kategóriákban már meghaladja a havi hármat. Egy háztartás havonta átlagosan 2,2 átutalási tranzakciót hajt végre.

25. ábra

Banki átutalások havi átlagos darabszáma az egy főre jutó havi nettó jövedelem szerint

Benyújtási csatornák. A banki átutalásoknál megvizsgáltuk azt is, hogy a megbízásokat a háztartások milyen csatornán juttatják el a pénzforgalmi szolgáltatókhoz. Ezekből négyet különböztettünk meg: az interneten, a telefonon, a mobiltelefonon és a személyesen a bankfiókban adott megbízást. Ebben a tekintetben már várakozásainknak megfelelően alakulnak az eredmények, vagyis minél magasabb a háztartásfő iskolai végzettsége vagy a háztartás jövedelme, annál nagyobb arányban használják az elektronikus benyújtási csatornákat. Viszont még a legmagasabb kategóriákban is a megbízások 40%-át papíron, személyesen adják, az alacsonyabb jövedelmű és alacsonyabban képzett ügyfeleknél pedig ez az arány eléri a 70%-ot is.

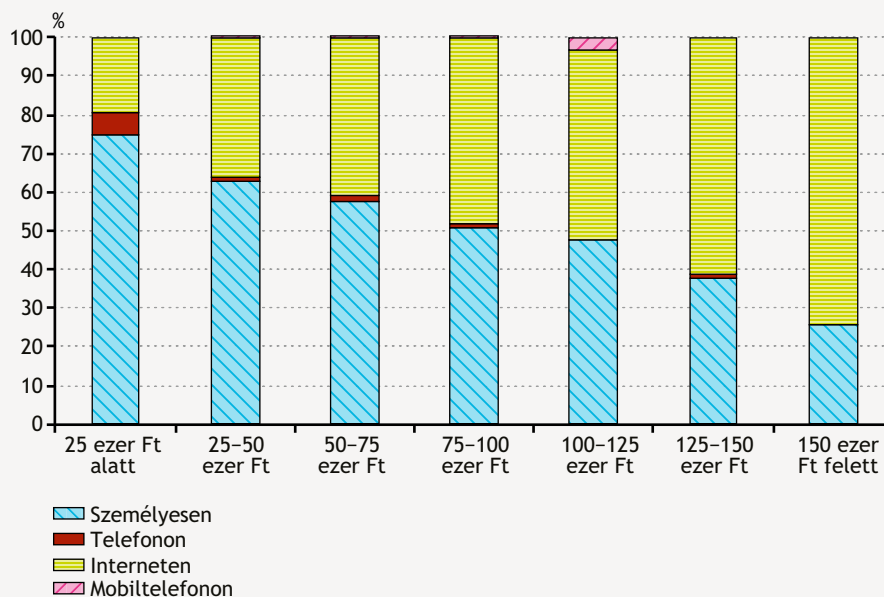
Az egy főre jutó havi jövedelem alapján az előzőhöz hasonló eredményeket kapunk: a jövedelem növekedésével csökken a papíralapú megbízások aránya 75%-ról 25,5%-ra, ezzel párhuzamosan pedig nő az internetes benyújtási csatorna használatának aránya 19,6%-ról 74,6%-ra. A telefonos benyújtás főleg az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban népszerűbb, de aránya ott is alacsony, míg a mobiltelefonos benyújtási csatorna használata sem jellemző.

Az elektronikus beadás szinte minden esetben interneten keresztül történik, a mobiltelefonok ilyen célú használata (WAP, SMS) minimális, míg a telefonos (call centeren keresztül) megbízás is csak nagyon kevés esetben éri el az összes megbízás 5%-át. A mobiltelefonok szerepe persze a közeljövőben jelentősen megváltozhat az elektronikus banki szolgáltatások igénybevétele terén, hiszen a fejlettebb, magasabb kategóriájú eszközök elterjedésével egyszerűbbé válik az internet elérése is. A mobiltelefonok ilyen irányú használata azonban a statisztikák szerint sok esetben továbbra is internetes benyújtásnak minősül, hiszen a benyújtási csatorna továbbra is az internet marad, a mobiltelefon ebben az esetben csak eszközként jelenik majd meg.

A hagyományos telefonos megbízások alacsony száma érthető, hiszen ez az elektronikus szolgáltatások használói számára időigényes benyújtási csatorna, míg azoknak, akik idegenkednek a nem személyes ügyintézésről, ez szintén bonyolult lehet. Így valószínűleg a telefonos megbízások csak azokban az esetekben maradtak meg, ahol egy előre nem látható ok

26. ábra

Benyújtási csatornák megoszlása az egy főre jutó havi nettó jövedelem szerint

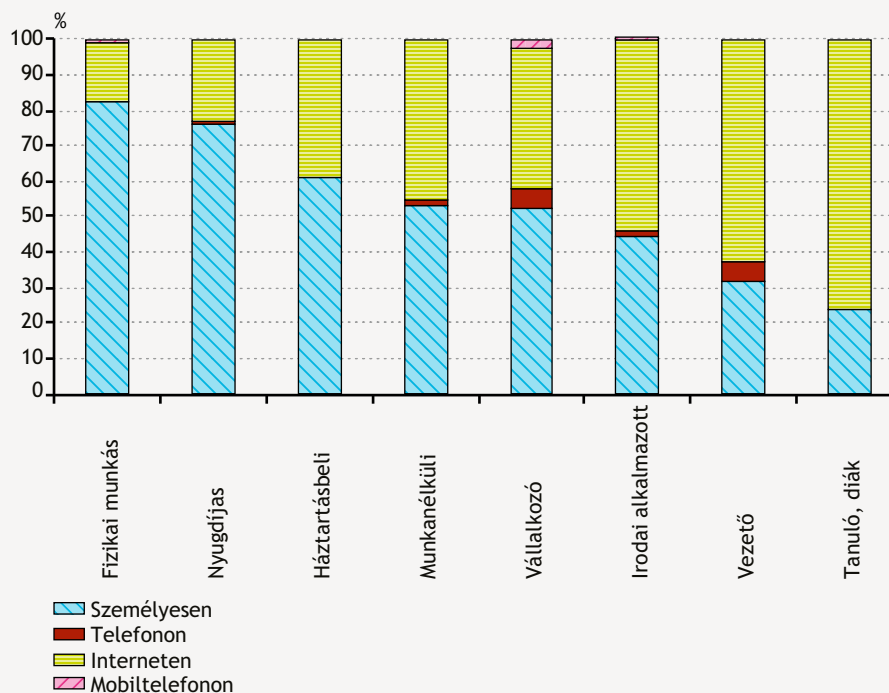

miatt éppen nincsen más lehetőség. Ilyen keletkezhet az ügyfél oldalán is, de akár a banknál is előfordulhat, például amikor éppen nem érhető el a szolgáltatás az interneten keresztül.

Az elektronikus benyújtási csatornák használata foglalkozások szerint két csoportban kimagaslóan magas: ahol a kitöltő vezető beosztású vagy tanuló, ott 70-75%-os ennek az aránya. Amíg azonban az előbbi csoportnál ebből 5% körüli a telefonos megbízások aránya, az utóbbi csoportban a telefon egyáltalán nem jelenik meg. Szintén az átlagnál gyakrabban, az esetek 55%-ában használnak elektronikus csatornát a beosztottként, irodai alkalmazottként foglalkoztatottak, míg a fizikai munkások és a nyugdíjasok a legritkábban, csak 20%-uk veszi igénybe az elektronikus szolgáltatásokat. Az előbb említett

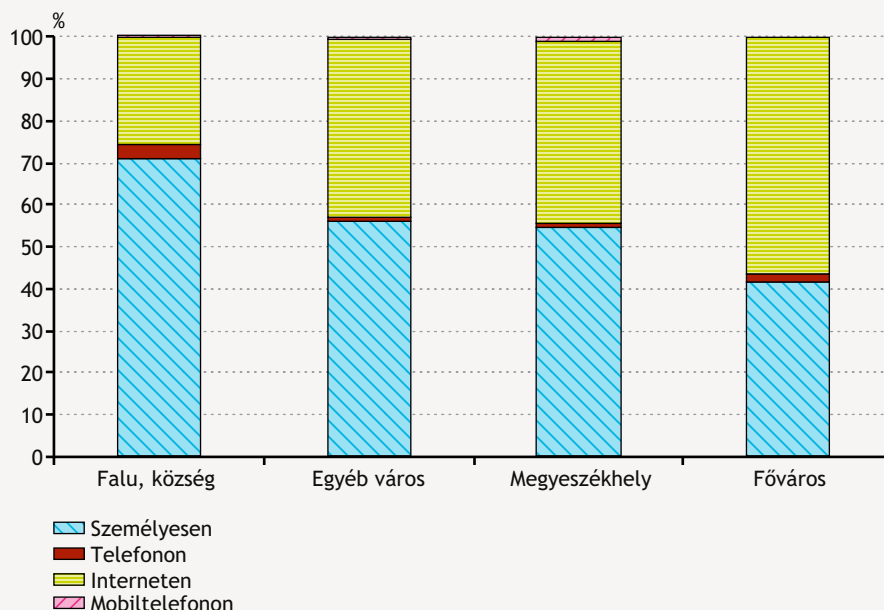
27. ábra

Benyújtási csatornák megoszlása a háztartásfő foglalkozása szerint

28. ábra

Benyújtási csatornák a háztartás lakóhelye szerint

csoportoknál a leggyakrabban a vezető beosztásúak, havonta 4,6-szer utalnak át. Szintén gyakran, havonta 4,5-szer utalnak át a vállalkozók és az irodai alkalmazottak is, a nyugdíjasok pedig átlagosan 3,8-szer.

Banki átutalások földrajzi eloszlása. Érdeemes megvizsgálni, hogy milyen a területi megoszlása az elektronikus és a személyes ügyintézésnek a banki átutalások terén. Az elektronikus átutalás főleg azokon a területeken lehet nagy segítség az embereknek, ahol nincs a közelben bankfiók, és annak az eléréséhez akár hosszabb utat is meg kell tenni. Ennek ellenére pont azt látjuk, hogy ezeken a területeken, a falvakban és a kisebb községekben a legmagasabb a személyesen megadott átutalási megbízások aránya (70%). Ahogy nő a település mérete, úgy csökken a személyes megbízások aránya, a fővárosban ez már alig haladja meg a 40%-ot.

Az adatokból úgy tűnik, hogy a bankfiók és a lakóhely közötti távolságnál erősebben ható tényező egyrészt a bankban eltöltött várakozási idő, másrészt pedig az internetes infrastruktúra kiépítettsége, valamint az internetes szolgáltatások ára. Így már érthetőbb a helyzet, hiszen a fővárosban annak ellenére, hogy sokkal sűrűbben vannak bankfiókok, mint vidéken, gyakran ezek még így is telítettebbek. Ami viszont ennél is inkább meghatározó, hogy a legkisebb településeken rövidebb ideje érhető el az internet, és gyakran csak egy szolgáltató van jelen. Ezért a nagyobb településekhez képest kisebb az internetpenetráció, és sok esetben a használata még nem vált annyira a mindennapi élet részévé, mint a városokban.

A tranzakciós adatokból megállapítható, hogy a fővárosban utalnak a leggyakrabban, havonta négyszer, és a legnagyobb értékben, átlag 21 000 Ft-ot. Régiós bontásban nincsenek nagyobb különbségek: az alföldi területeken az átlagnál valamivel gyakrabban, a Dunántúlon pedig ritkábban választják az átutalást. A tranzakciók átlagos értéke a déli területeken és az Észak-Alföldön az átlag alatt van, máshol pedig felette. Hasonlót állapíthatunk meg a családfő életkorát vizsgálva: minden korcsoportban az átlaghoz közeli értékeket találunk, mind értékben, mind pedig havi darabszámban az 51–60 év közöttiek utalnak a legtöbbet.

A használati szokások és a benyújtási csatorna közötti kapcsolat. Megvizsgáltuk, hogy van-e valamilyen kapcsolat a havonta átutalt összeg nagysága és a benyújtási csatorna között. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a tranzakciók összegének a növekedésével kismértékben nő az elektronikus benyújtási csatornák használatának az aránya, de a változás csak 10%-os a legalacsonyabb és a legmagasabb kategória között. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy míg a havi 50 ezer Ft alatti átutalásoknál még csekély mértékben (2-4%) jelen van a telefonos átutalási megbízás is, az ennél magasabb összegűeknél ez a mód egyáltalán nem jellemző. A havonta átutalt összeg nagysága azért nem befolyásolja jelentő-

sen a benyújtási csatorna megválasztását, mert a személyesen, papíron adott megbízásoknál sincs készpénz a megbízónál, így pedig az utalt összeg nagysága nem befolyásolja a biztonságérzetet.

A használat okai. A banki átutalás használatának indoklásakor a megkérdezettek leggyakrabban két okot jelöltek meg: ezt a fizetési módot kényelmes alkalmazni, illetve gyorsan lehet vele fizetni. Ezek mellett a különböző iskolai végzettségű és foglalkozású háztartásfők további okokat is kiemeltek. A magasabb – közép- vagy felsőfokú – iskolai végzettségűek gyakran a megbízhatóságot, illetve a biztonságosságot hangsúlyozták; az alacsonyabb iskolai végzettségűeknél, illetve a fizikai munkásoknál egyaránt az átlagnál többször jelenik meg indokként a fizetett összeg nagysága; a vezető beosztásúaknál és a vállalkozóknál pedig az a tény, hogy nem volt más lehetőség a fizetésre. A lakóhely településtípusánál a falvakban és a községekben élők a többiekénél gyakrabban említették, hogy a banki átutalás kényelmes fizetési mód. Ez indokolható azzal, hogy ezeken a településeken ritkábban vannak bankfiókok, illetve ahol van posta, az sem feltétlenül van nyitva egész nap.

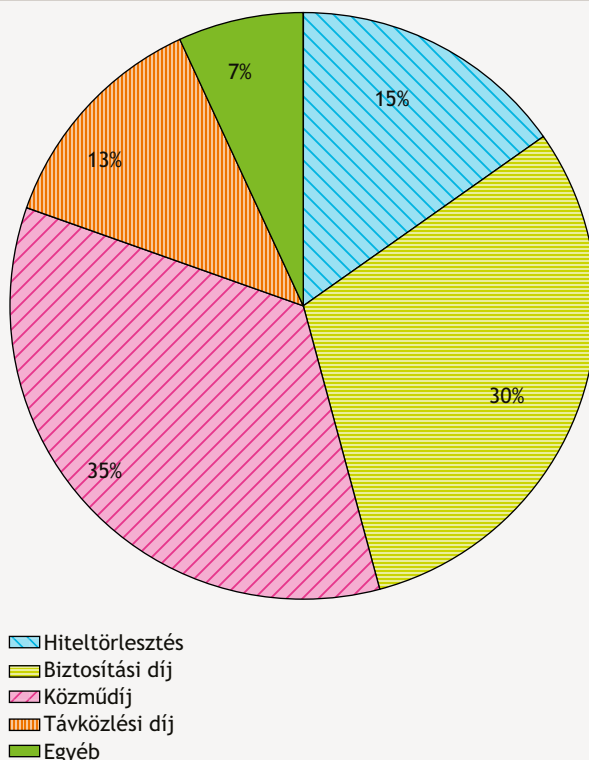
6. Csoportos beszédések

A csoportos beszédésekről összességében elmondható, hogy jelentős a lemaradása a jelenleg még mindig nagy népszerűségnek örvendő készpénz-átutalási megbízások használatához képest, pedig a csoportos beszédési megbízás kényelmes és gyors módja lehet a rendszeresen érkező számlák befizetésének. Ennek a fizetési módnak az alkalmazásával elég egyszer meghatalmazást adni bankunknak, amely ezután rendszeresen teljesíti a szolgáltatóktól érkező követelések kiegyenlítését, amennyiben van a számlánkon kellő fedezet. Ma már csaknem minden szolgáltató cég és sok társasház is kínál ilyen lehetőséget a rendszeres befizetések teljesítésére. A csoportos beszédés népszerűsége a kedvezményezettek részéről érthető, hiszen így időben jutnak hozzá a számla ellenértékéhez, nem fordulhat elő például, hogy az ügyfél elfelejti befizetni a számlát. Az ügyfelek számára is jó megoldás lenne, hiszen ezzel a módszerrel sokkal kevesebb időt kell egy-egy számla kezelésével, befizetésével eltölteni. A csoportos beszédés elterjedésének egyik legnagyobb gátja a bizalmatlanság: sokan azért nem alkalmazzák a csoportos beszédést, mert attól félnek, hogy így a szolgáltatóknak lényegében korlátlan hozzáférést biztosítanak a számlájukhoz. Ezzel szemben az ügyfelek a teljesítés előtt értesülnek a számla tartalmáról, és ha azzal nem értenek egyet, letilthatják az adott beszédést.

A csoportos beszédési megbízás elterjedtsége. Felmérésünkéből kiderül, hogy a háztartások 44%-a rendelkezik legalább egy élő csoportos beszédési megbízással, és ezen háztartások átlagosan havi 4,1 ilyen tranzakciót bonyolítanak le. A csoportos beszédéssel történő fizetések közül az öt leggyakoribb cél a következő: lakásbiztosítási díjak fizetése (a beszédések 14%-a), villany- és vízdíj befizetése (11%, illetve 9,5%), lakáshitel-törlesztés (9,5%), gázszámla kiegyenlítése (8,2%). Összegezve a fizetési célokat látható, hogy a csoportos beszédések közel fele, 48%-a különböző közüzemi és telekommunikáci-

29. ábra

A csoportos beszédések megoszlása azok célja szerint

ós szolgáltatások díjainak fizetésére irányul, 15%-a hiteltörlesztésekre, 30%-a pedig biztosítási díjak fizetésére. A biztosítási díjknál leggyakrabban a lakásbiztosításokat fizetik így, érdekes viszont, hogy a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítást több mint kétszer annyian, mint a cascót. A hiteltörlesztéseknél az elterjedtség sorrendje megegyezik a hiteltípusok elterjedtségével, így a legtöbb esetben lakáshitelt, ennél jóval kevesebbszer fogyasztási hitelt, a legritkábban pedig autóhitelt törlesztenek csoportos beszédessel.

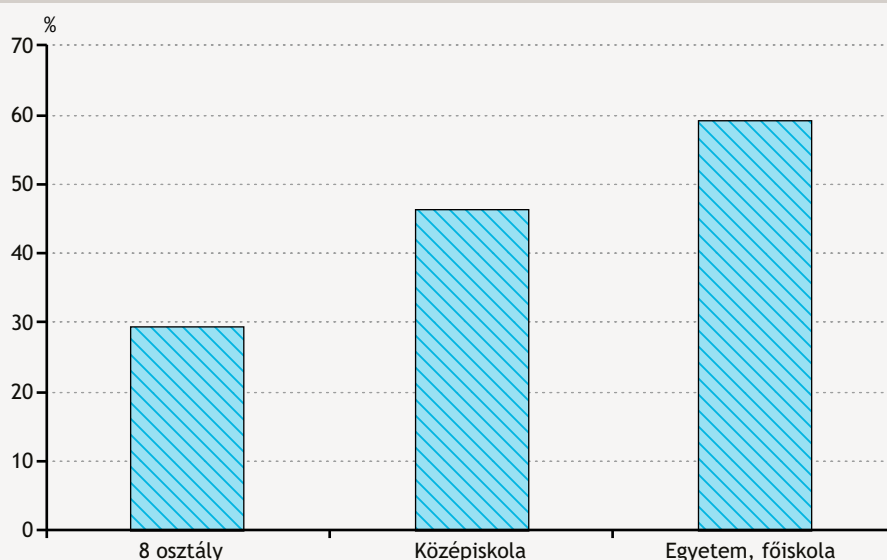
A csoportos beszédés és a sárga csekk kapcsolata. Érdemes megjegyezni, hogy azokban a háztartásokban, ahol használnak csoportos beszédést, átlagosan 4,5 sárga csekket adnak fel, míg ahol nem alkalmazzák ezt a fizetési módot, ott 4,8 a feladott sárga csekkek havi átlaga. Ezekből az adatokból az látható, hogy a csoportos beszédést főleg azokban a háztartásokban használják, ahol az átlagosnál több a havi rendszeres fizetések száma, és nem feltétlenül a sárga csekkek kiváltása az elsődleges cél.

Áttérve a **csoportos beszédés használati szokásainak** vizsgálatára, megállapítható, hogy a csoportos beszédessel történő fizetések átlagos összege 13 177 Ft. A csoportos beszédés esetén a korábban bemutatott készpénzmentes fizetési módokhoz hasonló, hogy ezt is inkább a magasabb iskolai végzettségűek veszik igénybe. Míg ott, ahol a háztartásfő nyolc általánossal rendelkezik, a háztartásoknak csak 29%-a fizeti így a rendszeres számláit, a felsőfokú végzettségűeknél már az 59%-a él ezzel a lehetőséggel. A legtöbb ilyen megbízással mégsem ők, hanem a középfokú végzettségűek rendelkeznek, náluk átlagosan 3,4 csoportos beszédés jut egy háztartásra. Foglalkozások szerint vizsgálva az átlagnál gyakrabban az irodai alkalmazottak, a vezető beosztásúak és a vállalkozók háztartásai intézik így a befizetéseket, ezekben a kategóriákban 50–60% között változik az ezt igénybe vevők aránya. Egy csoportos beszédés átlagos értéke a fizikai alkalmazotknál a legmagasabb, náluk meghaladja a 20 ezer forintot, a többi foglalkozástípusnál az átlag körül alakul az érték, a legalacsonyabb a vezető beosztásúaknál, itt nem éri el a 6700 Ft-ot sem. A nyugdíjas háztartások 39%-a – az átlagnál valamivel kevesebb – rendelkezik csoportos beszédessel, az ő esetükben ennek a fizetési módnak a kényelme kisebb súllyal szerepelhet a választásnál, mint az esetlegesen meglévő szolgáltatókkal szembeni bizalmatlanság.

A háztartás havi nettó jövedelme alapján elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelműeknél (50–150 ezer Ft közötti) a háztartások az átlagnál kevesebb, vagy ahhoz közeli arányban rendelkeznek legalább egy csoportos beszédessel. A magasabb jövedelmű (150 ezer Ft feletti) háztartások ezzel szemben az átlagnál több esetben rendelkeznek ilyen megbízással. Az utóbbi jövedelmi kategóriákban mindenhol a háztartások több mint 50%-ának van ilyen megbízása, a legnagyobb arányban a 250–300 ezer Ft havi nettó jövedelemmel rendelkezőknek, körükben a háztartások csaknem háromnegyede fizet így. Míg az elterjedtség nő a jövedelem növekedésével, egy tranzakció átlagos értéke inkább csökken.

30. ábra

Iskolai végzettség szerinti megoszlás, az olyan háztartások aránya, ahol legalább egy csoportos beszédési megbízás van

Földrajzi elhelyezkedés szempontjából a Közép-Dunántúlon a legnépszerűbb a csoportos beszedés, itt a háztartások 58%-a rendelkezik legalább egy ilyennel, míg legkevésbé az Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon népszerű, ahol a háztartásoknak kevesebb mint 41%-a veszi igénybe ezt a szolgáltatást. A városokban 47% körüli az elterjedtség, míg a falvakban, községekben csak 42%. Egy tranzakció átlagos értéke Észak-Magyarországon a legmagasabb, 16 751 Ft, ezenkívül még az Észak-Alföldön van az átlag felett ez az érték. A különböző településtípusoknál az átlagos érték 12–15 ezer Ft között mozog.

A használat okai. A csoportos beszedés használati okainak vizsgálatakor az esetek több mint felénél a kényelmességet jelölték meg a háztartások. Emellett, a banki átutalásokhoz hasonlóan, itt is gyakran megemlítik a gyorsaságot, illetve a magasabb végzettségűek a megbízhatóságot és a biztonságot. A magasabb jövedelműek az átlagosnál gyakrabban, 60-70%-ban említették, hogy kényelmes ilyen módon fizetni, míg az alacsonyabb végzettségűeknél és a közepes jövedelműeknél megjelenik a használat okaként az is, hogy nem volt más lehetőség a fizetésre (ez leginkább a hiteltörlesztéseknél lehet jellemző). A lakóhely típusa szerint főleg a kisebb településeken élők jelölték meg nagyobb arányban azt, hogy nem volt más lehetőség a fizetésre, a nagyobb településeken nem tapasztalható az átlagostól nagymértékben eltérő arány.

7. Készpénzes fizetések

A készpénz az a fizetési mód, ami kivétel nélkül az összes háztartás életében jelen van hol kisebb, hol pedig nagyobb súllyal. Hiába nő a készpénzmentes fizetési módok használatának gyakorisága évről évre, a lakosság körében az összes tranzakciónak még mindig több mint a háromnegyede készpénzzel történik, ha pedig ehhez hozzávesszük a sárga csekkek használatát is, úgy már 80% körüli az arány. A tranzakciók összértékének közel a fele történik készpénzzel, míg a sárga csekkel együtt ez már 75%, tehát értékben hiába kisebb a készpénz szerepe, a nagyobb értékű fizetések szintén nem készpénzmentes módon történnek. Ebben a részben csak a készpénzes tranzakciókkal foglalkozunk, a postai készpénz-átutalási megbízások használatával a következő rész foglalkozik.

Egy háztartásra havonta átlagosan 34,6 készpénzes fizetési művelet jut, egy tranzakció átlagos értéke pedig 2903 Ft. Ez a háztartások életében leggyakrabban előforduló tranzakció, az átlagos érték alapján pedig elmondható, hogy a kisebb értékű fizetések nagyobb számban fordulnak elő ennél a fizetési módnál, mint a többinél. A készpénzmentes technológiák alkalmazásával a kis összegű fizetések lebonyolítása jelenleg még több időt vesz igénybe, de a nem túl távoli jövőben valószínűleg a fizetés sebességében megjelenő hátrány is el fog tűnni.⁷

Készpénzes tranzakciók demográfiai szempontok szerint. A készpénzes fizetések használatának vizsgálatakor láthatjuk, hogy a háztartásfő iskolai végzettségével együtt nő a havonta lebonyolított összes fizetési tranzakció, így a havi készpénzes tranzakciók száma is – vagyis a pénzügyi eszközök tudatos megválasztásánál erősebben hat a jövedelem emelkedése. Míg az általános iskolai végzettségűek havonta átlagban 28-szor fizetnek készpénzzel, a felsőfokú végzettségűeknél ez már 37,6. A tranzakciók átlagos értéke nem változik nagymértékben, és úgy néz ki, sem a havi tranzakciószámmal, sem pedig az iskolai végzettséggel nincsen kapcsolatban. A középfokú végzettségűeknél a legalacsonyabb (2834 Ft), a legmagasabb pedig a felsőfokúaknál (3114 Ft). A háztartásokat havi nettó jövedelmük szerint csoportosítva megállapítható, hogy a jövedelem növekedésével együtt nő a havi tranzakciószám és a tranzakciók átlagos értéke is. Azoknál a háztartásoknál, ahol a nettó jövedelem 50–100 ezer Ft között van, havonta átlagban 29 készpénzes fizetés történik, átlagosan 2171 Ft értékben. A 300–500 ezer Ft közötti jövedelemmel rendelkezők esetében a havi fizetések száma meghaladja a 44-et, az átlagos érték pedig a 3675 Ft-ot közelíti.

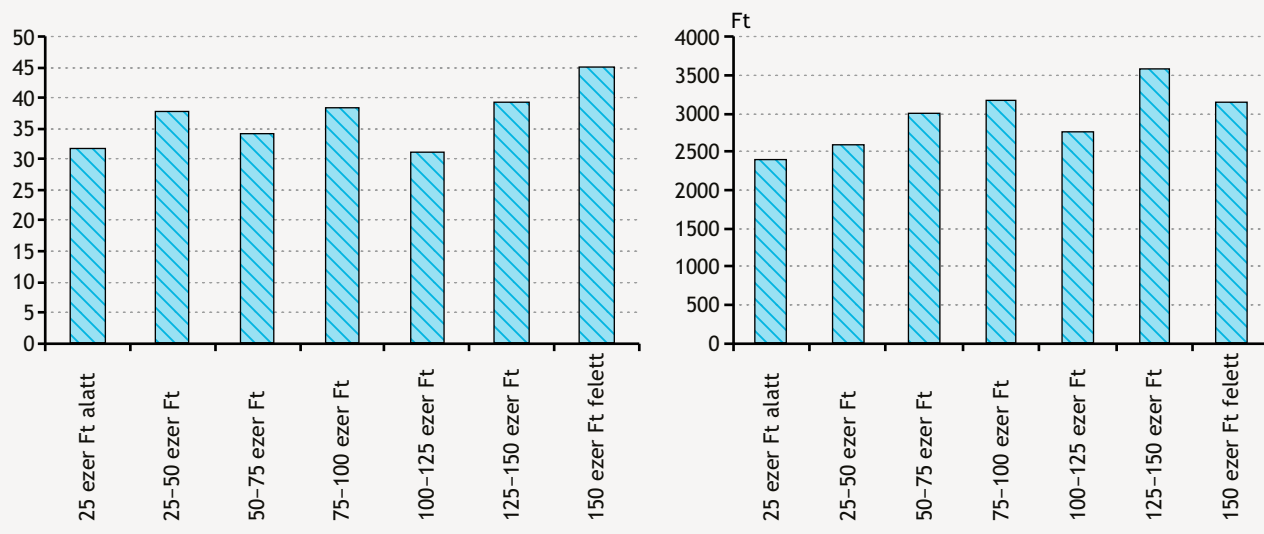
Az egy főre jutó jövedelem szerint vizsgálva a háztartásokat szintén nő a tranzakciók havi darabszáma és egy tranzakció átlagos értéke, ebben a tekintetben azonban már nem olyan jelentős a különbség a különböző kategóriák között. Ennek oka, hogy az egy főre jutó jövedelem jobban jellemzi a háztartás vagyoni helyzetét, ez pedig hatással van a fizetési mód választására is. Azokban a háztartásokban, ahol magasabb az egy főre jutó havi nettó jövedelem, két ellentétes hatás érvényesül egyszerre. Egyrészt a magasabb jövedelem miatt nő a havi költségek mennyisége és értéke, ez növelő hatással van a készpénzes tranzakciószámra is, másrészt a jobb vagyoni helyzetből feltételezhető tudatosabb pénzügyi viselkedés csökkenti a készpénzes, illetve papíralapú tranzakciók számát és értékét. A 31. ábrából látható, hogy a jövedelmi hatás erősebb, így a magasabb egy főre jutó jövedelemmel rendelkező háztartások átlagosan többször fizetnek készpénzzel, és egy tranzakció átlagos értéke is valamivel magasabb.

A háztartásfő foglalkozását vizsgálva a háztartásbelieknél találjuk a legtöbb tranzakciót (havi 42-t), míg a legkevesebbet a tanulóknál (21-et), őket pedig a nyugdíjasok követik (havi 31 tranzakcióval). Ezek a tranzakciószámok egybevágnak a bankkártyás fizetések vizsgálatánál látottakkal, tehát azok a csoportok, amelyek gyakrabban használnak bankkártyát, valóban ritkábban fizetnek készpénzzel. Az átlagos tranzakciós érték szintén a diákoknál a legalacsonyabb (2323 Ft), a legmagasabb pedig a vezető beosztásúaknál (3918 Ft).

⁷ Az érintés nélküli technológia alkalmazásával a kis összegű, közellévők közötti fizetések jelentősen gyorsulhatnak.

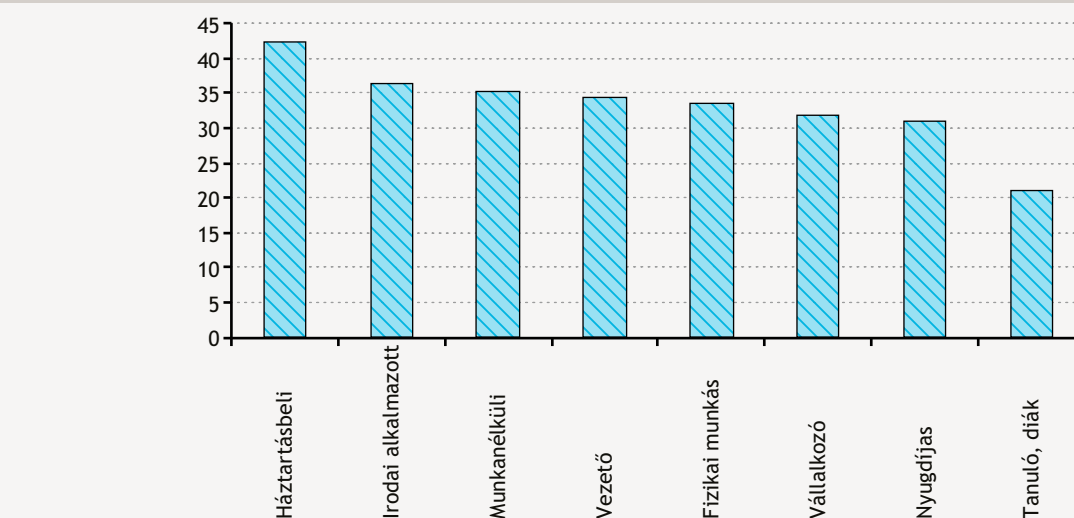
31. ábra

A készpénzes tranzakciók átlagos havi darabszáma és egy tranzakció átlagos értéke az egy főre jutó havi nettó jövedelem szerint

32. ábra

Készpénzes tranzakciók havi átlagos darabszáma a háztartásfő foglalkozása szerint

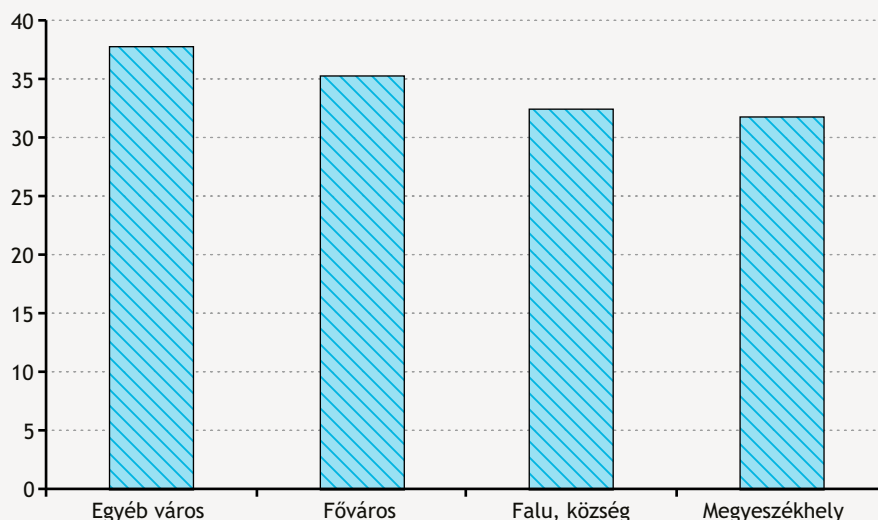

Földrajzi elhelyezkedés tekintetében egyedül a dél-alföldi régiónál található kiugró adat, ott havi 42 fizetés jut egy háztartásra, az átlagos összeg pedig 2478 Ft – tehát a legnagyobb tranzakciószámhoz a legalacsonyabb átlagos érték párosul. A többi régió adatai közel vannak az átlaghoz, a tranzakciószámok 30–35 között, az átlagos értékek pedig 2860–3210 Ft között változnak. A felmérés szerint a település mérete nem feltétlenül befolyásolja a készpénzhasználat gyakoriságát, legalábbis nem a készpénz és az elektronikus fizetőeszköz viszonylatában. A legkevesebb havi tranzakció a megyeszékhelyeken és a falvakban történik, de míg a megyeszékhelyeknél erre magyarázat lehet, hogy azok jobban ellátottak bankkártyát elfogadó helyekkel, addig a falvaknál ez pont fordítva van. A kisebb települések esetében feltehetőleg inkább a rosszabb jövedelmi helyzet lehet meghatározó.

A készpénzhasználat okait vizsgáló kérdésekre adott válaszok alakulásában három tendencia figyelhető meg a háztartásfő iskolai végzettsége alapján. A magasabb iskolai végzettség felé haladva csökken azon válaszok aránya, amelyek szerint kényelmes ez a fizetési mód (30%-ról 20%-ra), illetve azoké is, hogy nem volt más lehetőség a fizetésre (25%-ról 15%-ra). Ezzel szemben nő azon válaszok aránya, amelyek szerint a fizetési mód gyorsasága miatt választották a készpénzt (20%-ról 25%-ra). Érdekes megemlíteni, hogy a nyolc általánosnál alacsonyabb végzettségűeknél az esetek több mint 20%-ában

33. ábra

Havi átlagos tranzakciószám a háztartás lakóhelye szerint

említették meg, hogy biztonságos készpénzt használni, miközben a magasabb iskolai végzettségűeknél ennek a válasznak az aránya minimális. A válaszolók az eseteknek csak az 5-10%-ában említették indokként, hogy szeretik tudni, mennyi pénzük van. A jövedelem szerint vizsgálva a háztartásokat, az esetek átlag 15%-ában használtak készpénzt azért, mert nem volt más lehetőség, valamint a jövedelemmel növekvő mértékben a fizetett összeg nagysága miatt. Az esetek 25%-ában a készpénzes fizetés gyorsasága miatt használták a háztartások ezt a fizetési módot. Azt, hogy a készpénzhasználat olcsó, legnagyobb arányban a vállalkozók, a fizikai munkások és a nyugdíjasok említették (11-14%). Összességében tehát megállapítható, hogy a legtöbben azért használják a készpénzt, mert kényelmes és gyors azzal fizetni.

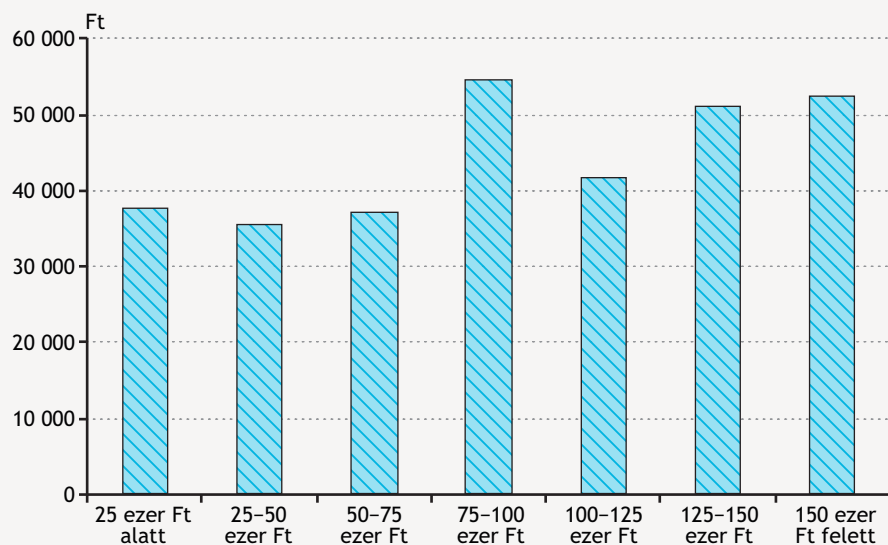
Készpénzfelvételi tranzakciók. A készpénzes fizetések vizsgálatánál érdemes kitérni arra is, hogy a háztartások hogyan jutnak hozzá a szükséges pénzhez. Mivel a háztartások 83%-ában legalább egyvalaki számlára kapja valamilyen rendszeres jövedelmét, ezért a fent bemutatott nagymértékű készpénzhasználatához szükséges pénzmennyiséget bankautomatából vagy bankfióki pénztárból kell felvenni. Amellett, hogy a készpénzfelvétel időigényes és többteleforrást igényel, jelentősebb költségekkel is járhat, főleg azokban az esetekben, ha a bank nem fix díjat alkalmaz, hanem az a felvett összeggel arányosan emelkedik. A vizsgált kéthetes időszakban a háztartások 53%-ában történt legalább egy készpénzfelvétel. Meg kell azonban emléteni, hogy felmérésünk a hónap közepén zajlott, ezért a mintából kiesnek azok a háztartások, akik jövedelmük nagy részét még a hónap elején, egy összegben felveszik. Látna a készpénz-helyettesítő fizetési módok alacsony elterjedtségét, illetve a készpénz és sárga csekk használatának magas arányát a tranzakciók között, azt feltételezhetjük, hogy a háztartásoknak az itt nem szereplő 47%-a nem azért nem jelenik meg, mert olyan nagymértékben használják az elektronikus fizetési módokat, hanem sokuk inkább azok közé tartozik, akik jövedelmük nagy részét egy összegben veszik fel.

A háztartások fent említett 53%-ának vizsgálata alapján megállapítható, hogy egy háztartás átlagosan havonta 3,9 készpénzfelvételi tranzakciót hajt végre, de ezen háztartások 83,5%-a csak egyet vagy kettőt. Egy készpénzfelvétel átlagos értéke 44 909 Ft, a készpénzfelvételi tranzakciók 73,6%-a ATM-en keresztül történik.

A pénzfelvételi szokások vizsgálatából látható, hogy a háztartásfő iskolai végzettségének emelkedésével csökken az átlagos tranzakció értéke (53 653 Ft-ról 42 986 Ft-ra). Ezzel szemben a havi nettó jövedelem növekedésével nő az átlagos tranzakciós érték (38 126 Ft-ról 53 548 Ft-ra) még annak ellenére is, hogy a magasabb végzettségűek általában nagyobb jövedelemmel rendelkeznek. Szintén nő az átlagos tranzakciós érték, ha az egy főre jutó jövedelmet vizsgáljuk. Itt a legalacsonyabb jövedelmi kategóriában 37 700 Ft egy átlagos készpénzfelvétel értéke, de a legnépesebb jövedelmi kategóriában, ahol az egy főre jutó jövedelem 50–75 ezer forint között van, lényegében ugyanilyen értéket láthatunk (37 227 Ft). Az ennél magasabb jövedelemmel rendelkezőknél már magasabbak az átlagos értékek is, a háztartások 5%-át adó, 125 ezer forint feletti kategóriában már meghaladja az 50 ezer forintot.

34. ábra

Egy készpénzfelvétel átlagos összege a háztartás havi nettó jövedelme szerint

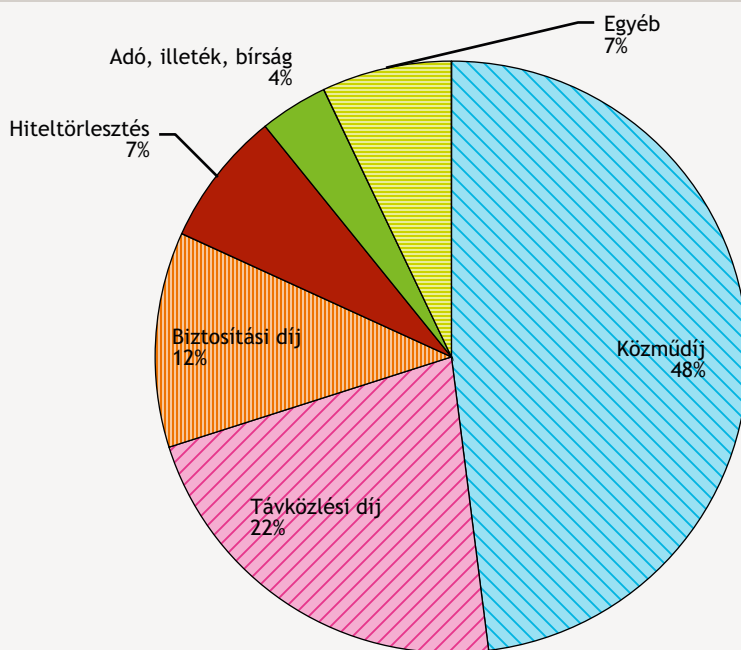
Az átlagos tranzakciós értéknél jóval magasabbat csak a nyugdíjasoknál találunk (56 534 Ft), a munkanélkülieknél pedig szintén 50 ezer Ft felett van egy átlagos készpénzfelvétel értéke. A vállalkozóknál ez az érték az átlagos alatt marad – mivel ezekben a háztartásokban valószínűleg nemcsak a kiadások, de a bevételek nagy része is készpénzes, ezért nincs szükségük a készpénz felvételére.

8. Készpénz-átutalási megbízások (sárga csekk)

A készpénz-átutalási megbízások használata tulajdonképpen szintén tekinthető készpénzhasználatnak, mert bár a számla tényleges kiegyenlítése készpénzátutalással történik a posta segítségével, az átutalás elindításához szükség van készpénzre. Ezek a tranzakciók a háztartások készpénzigényének jelentős részéért felelősek. A tranzakciók darabszáma alapján az összes tranzakció 8%-a, a készpénzeseknek pedig a 10%-a sárga csekk befizetése, értékben viszont az összes tranzakció 27%-a, és a készpénzzel történő fizetések egyharmada. A sárga csekkes tranzakciók átlagos értéke 22 130 Ft. A háztartások 90%-a ad fel havonta legalább egy sárga csekket, átlagosan pedig egy háztartás havonta 4,7 ilyen tranzakciót hajt végre. Az esetek közel felében, 48%-ában közműdíjak fizetésére, további 22%-ában pedig távközlési díjak fizetésére használják ezt a fizetési módot. Hiteltörlesztésre és biztosítási díjak fizetésére ennél sokkal ritkábban, 7, illetve 12%-ban.

35. ábra

A sárga csekk feladásának okai

A fizetési mód választásának okai között nagy arányban, 30-35%-ban jelölték meg a háztartások, hogy a készpénz-átutalási megbízás kényelmes és gyors, míg az esetek további 15-20%-ában azt, hogy megbízható és biztonságos. Érdekes, hogy ezzel szemben azt, hogy olcsó, csak 10%-ban jelölték meg, pedig a többi fizetési módhoz képest a fogyasztók számára valóban ez tűnik a legolcsóbbnak. Az iskolai végzettség és a jövedelem növekedésével egyaránt csökken azok aránya, akik biztonságosnak találják ezt a fizetési módot. A fővárosban és az egyéb városokban élő háztartások 20-25%-a válaszolta azt, hogy kényelmes, további 10-15% pedig azt, hogy gyors a sárga csekkes fizetés használata. Érdekes, hogy éppen a nagyobb településeken, a megyeszékhelyeken és a fővárosban jelölték meg nagyobb arányban, hogy gyors a postán készpénzt befizetni. A kisebb településeken ennek a válasznak a kisebb arányban való megjelölése összhangban lehet azzal, hogy nem minden településen van postahely. Az iskolai végzettség emelkedésével az előbb említett két tényező szerepe csökken, és egyre nagyobb (20-30%) azon esetek aránya, amikor azért használtak sárga csekket, mert nem volt más lehetőség. Elképzelhető, hogy a magasabb végzettségűeknél megjelenne a hajlandóság az ilyen típusú fizetéseknél valamilyen készpénzmentes fizetési módra áttérni, de a nem kellő mértékű tájékozottság miatt a sárga csekket ők sem gyakran cserélik le.

A sárga csekkes befizetések használatának vizsgálatakor megállapítható, hogy annak gyakorisága a legmagasabb iskolai végzettség és a havi nettó jövedelem emelkedésével együtt nő. A legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozó háztartások havonta több mint kétszer annyi készpénz-átutalási megbízást adnak fel, mint a legalacsonyabb jövedelműek. Mindenképpen érdekes ez az adat, főleg, ha összevetjük a sárga csekk használati céljainak korábban már említett adataival. Mivel ezt a fizetési módot az esetek 70%-ában közműdíjak és távközlési díjak fizetésére használják, ezek közül pedig a víz, villany, gáz vagy fűtés és legalább egy távközlési szolgáltatás a háztartások nagy részében megtalálható, csak a fennmaradó 30%-ban lehet nagyobb különbség. Ez a 30% – hiteltörlesztés, biztosítási díjak, állam felé történő fizetések – viszont már érthető módon összefüggnek a jövedelemmel, így pedig részben a foglalkozással és az iskolai végzettséggel is.

A sárga csekkek feladásával töltött idő. A készpénz-átutalási megbízások használatánál megvizsgáltuk, hogy a háztartások mennyi időt töltenek havonta az ilyen típusú tranzakciókkal. Ebben az időben benne van a sorban állás mellett a postahivatalba történő eljutás és az onnan való visszatérés is. A háztartások fele (51%) 10–30 perc közötti időt tölt el havonta a sárga csekkek feladásával, további 20% pedig még ennél is többet. Részletesebben megvizsgálva az adatokat megállapítható, hogy ahol a háztartásfő magasabb iskolai végzettségű, ott átlagosan több időt töltenek a postán sorban állva, jövedelem alapján pedig a 100–150 ezer Ft közötti jövedelemmel rendelkezőknek megy el a legtöbb ideje ezzel a tevékenységgel. A lakóhely szempontjából csoportosítva a háztartásokat látható, hogy a kisebb településeken élőknek átlagosan kevesebb időt kell a sárga csekkek befizetésére szánniuk. Míg Budapesten a háztartások 30%-a havonta több mint fél órát tölt ezzel, addig a falvakban élőknek ez már csak 13,5%. Ezzel szemben azok aránya, akik 10 percnél kevesebbet töltenek ezzel, a település méretének csökkenésével 21,5%-ról 33%-ra nő.

A befizetésre fordított idő vizsgálatakor érdemes megjegyezni, hogy a háztartások önbevallás jelleggel adták meg az időráfordításukat, tehát ez az érték esetenként eltérhet a valóságtól. A nagyobb városok zsúfolt postáin sorban állva elképzelhető, hogy a valóságosnál többnek érzékelik az eltelt időt, míg a kisebb településeken (akár sorban állás közben az ismerősökkel beszélgetve) inkább kevesebbnek. Mindenesetre ezeket az adatokat érdemes összevetni azzal, hogy mennyien jelölték meg a készpénz-átutalási megbízást, és így az átlagosan 22 perc sorban állást kényelmes és gyors fizetési módnak.

A sárga csekk és a készpénzfelvétel kapcsolata. Ahogy már korábban is említettük, a sárga csekk használata nagymértékben növeli a készpénzhasználatot, és mivel a háztartások 83%-ában legalább egy ember valamilyen rendszeres jövedelmét bankszámlára kapja, ezért az esetek nagy többségében a számlák készpénz-átutalási megbízással való kiegyenlítéséhez a számláról kell felvenni pénzt. Ezért összevetettük a készpénzfelvetelekre és a sárga csekkes fizetésekre vonatkozó adatokat. Megfigyelhető, hogy az egy alkalommal felvett készpénz mennyisége és az ez után néhány napon belüli készpénz-átutalási megbízások összértéke között szoros kapcsolat van. Azoknál a háztartásoknál, ahol bankszámláról való készpénzfelvétel és sárga csekkes készpénzbefizetés is történt egy napon, ott a felvett összeg 77%-át fizették be még aznap. Ezekben az esetekben tehát a sárga csekkrol annak valamelyik helyettesítőjére történő átállással negyedére lehetne csökkenteni a felvett pénzösszeg nagyságát.

9. Összegzés

A felmérésben bemutatott tényezők ismeretében úgy látjuk, hogy a jelenlegi, erősen készpénzorientált pénzforgalom helyett már ma is lehetőség lenne az elektronikus csatornák intenzívebb használatára, így a háztartások többsége kényelmesebben és hatékonyabban intézhethné a fizetési műveleteit.

A felmérésből kiderül, hogy a háztartások 89%-a rendelkezik legalább egy bankszámlával, a bankszámlával rendelkező háztartások 96%-a pedig legalább egy bankkártyával, és a háztartások 83%-ában legalább egyvalaki bankszámlára kapja valamilyen rendszeres jövedelmét. Ezekből az adatokból tehát úgy tűnik, hogy az esetek többségében megvan a feltétele annak, hogy valamilyen készpénzmentes fizetési módot válasszon a lakosság, ennek ellenére leggyakrabban mégis a készpénz és a szintén készpénzigényes sárga csekk jut szerephez.

A közellévők közötti, eseti, főleg a kiskereskedelemre jellemző tranzakcióknak a négyötöde történik készpénzzel. Ezekben a fizetési helyzetekben a készpénz egyetlen elektronikus helyettesítője jelenleg a bankkártya, ennek a használata azonban a háztartások többségénél még nem vált a mindennapok részévé. A háztartásfő iskolai végzettségével, valamint a háztartás havi jövedelmének a növekedésével nő a készpénzmentes tranzakciók aránya, de a felmérés alapján még jelentős tere van ezek növekedésének. Az eseti tranzakciók üzlettípusonkénti vizsgálatánál látható, hogy főleg azokon a helyeken magasabb az átlagosnál a kártyahasználat, ahol nagyobb összegű tranzakciók történnek. Az eseti, távollévők közötti tranzakciók többségében még mindig készpénzzel történik a fizetés, pedig itt kézenfekvő lenne a készpénzmentes fizetési módok használata.

A távollévők közötti, rendszeres fizetési tranzakcióknak a háromnegyede készpénzzel vagy készpénz-átutalási megbízással történik. Ezeknél a tranzakcióknál szintén megállapítható, hogy azokban a háztartásokban, ahol a családfő magasabb iskolai végzettségű, vagy a háztartás havi nettó jövedelme a magasabbak között van, gyakoribb a készpénzmentes fizetési módok alkalmazása. Lakóhely szempontjából elsősorban a nagyobb településeken élőkre jellemző a készpénzmentes fizetés. Ellentétben az eseti tranzakciókkal – ahol megfigyelhető, hogy ha alacsonyabb a készpénzhasználat mértéke, akkor tényleg gyakrabban kerül elő a bankkártya – a rendszeres fizetéseknél a csoportos beszedési megbízás gyakran nem helyettesíti a sárga csekk használatát, inkább kiegészíti azt.

A készpénzmentes fizetési módok alacsony elterjedtségének az okait elsősorban nem a háztartások és a pénzforgalmi szolgáltatók kapcsolatában kell keresni, hiszen az alapján a háztartások nagy része már most is képes lenne használni ezeket. A készpénzhasználat magas aránya sokkal inkább a fizetési műveletekkel kapcsolatos régi szokások erős jelenlétére, valamint sok esetben az ügyfelek nem kellő mértékű informáltságára vezethető vissza. Emellett gyakran szerepet játszhat a bizalom hiánya is, ami nem feltétlenül a pénzforgalmi szolgáltatókkal kapcsolatos, sokkal inkább a fizetési műveletben részt vevő harmadik szereplőkhöz, a szolgáltatókhoz és a kereskedőkhöz köthető. Ezt láthatjuk a bankkártyás fizetések vizsgálatakor, illetve ezzel indokolható az is, hogy a csoportos beszedési megbízás még mindig nem tudott jelentős szerepre szert tenni. Fontos tényező, ami a készpénzigényes fizetési módokat előnyhöz juttatja, hogy ezeknél a költségek nem az ügyfelek oldalán, illetve nem közvetlenül a fizetési tranzakcióhoz kapcsolódva merülnek fel, szemben az elektronikus fizetési módok többségével. Ez elsősorban a távollévők közötti, rendszeres tranzakciók során gátolja a készpénzmentes fizetések nagyobb mértékű elterjedését.

Az elektronikus fizetések nagymértékű elterjedését gátló lényeges tényező az is, hogy sok esetben akkor sem lehet készpénzmentes módon fizetni, ha az ügyfeleknek lenne erre igénye. Ez főleg az eseti tranzakciókban lehet fontos szempont, de a bankkártyás elfogadói infrastruktúra szerény mérete mellett megjelenik az is, hogy egyes kisebb szolgáltatóknál nincs lehetőség csoportos beszedéssel fizetni a rendszeres díjakat. Emellett a banki átutalással történő fizetésre sem ösztönzik sem a szolgáltatók, sem pedig a pénzforgalmi szolgáltatók az ügyfeleiket. Míg az eseti fizetések készpénzmentessé téte-

leben a bankkártyás elfogadói infrastruktúra fejlesztése lehet meghatározó, addig a rendszeres fizetések elektronizálásában a jövőben a pénzforgalmi szolgáltatók mellett fontos szerep juthat a különböző elektronikus számlakezelő rendszereknek is.

Melléklet

A HÁZTARTÁSI MEGKÉRDEZÉSBEN HASZNÁLT KÉRDŐÍV ÉS NAPLÓK

[Háztartási kérdőív](#)

[Háztartási interjú kérdőíve](#)

MNB-tanulmányok 98.

A magyar háztartások fizetési szokásai

2011. november

Nyomda: D-Plus

H-1037 Budapest, Csillaghegyi út 19-21.

